

PRIMJENA DOMAĆIH I MEĐUNARODNIH ISKUSTAVA U FORENZIČKOJ REVIZIJI I RAZVOJ OVE STRUKE U BIH

APPLICATION OF DOMESTIC AND INTERNATIONAL EXPERIENCE IN FORENSIC AUDIT FOR PROFESSIONAL DEVELOPMENT IN BIH

Prof.dr.sc.Božo Vukoja Sveučilište Vitez u Vitezu izvanredni profesor –forenzički revizor ¹

SAŽETAK

Brojne financijske prevare i skandali s kraja prošlog i početka ovog stoljeća, kao i pojava globalne financijske, a potom ekonomske krize istakli su u prvi plan relevantnost i pouzdanost financijskih informacija. Lažiranje financijskih izvještaja ima povijesnu praksu te istodobno podrazumijeva i prijevare dok prijevara ne mora biti povezana samo sa lažiranjem financijskih izvještaja jer prijevare ne moraju biti nužno povezane sa računovodstvom.

U zemljama Ex Jugoslavije a posebno Bosni i Hercegovini, poslijeratni period stvorio je pogodne uvjete za razvoj i rast sive ekonomije, u kojoj je dominantna pojava da, između ostalog, mnoga novoosnovana poduzeća i novopečeni biznismeni koriste različite metode kako bi prikrili svoje stvarno poslovanje, te na taj način izbjegli plaćanje zakonom propisanih poreznih i drugih obveza.

Danas su tužilaštva na svim nivoima zatrpana kaznenim prijavama iz oblasti privrednog kriminala a često lažnog financijskog izvještavanja. Za rješavanje ovih slučajeva neophodno je angažiranje stručnjaka koji raspolažu znanjima iz različitih područja koja reguliraju te oblasti, te visoku razinu računovodstvenog i poslovno-ekonomskog znanja a što su trenutno forenzički revizori.

Osim prevara koje nastaju od strane vlasnika privrednih društava, prevare mogu da se javljaju i od strane uposlenika kao i drugih sudionika poslovanja.

Kada će se prevare početi javljati, i u kom vremenskom intervalu će se one odvijati, to ovisi od prilika čiji su one rezultat. Sistem financijskog izvještavanja i računovodstveno-revizorska profesija su često optuživani za nastanak prevara i gubljenje povjerenja u pouzdanost financijskih informacija od strane brojnih korisnika i donosioca ekonomskih odluka. Cilj ovog rada jeste razumijevanje uloge koju forenzička revizija ima kao instrument otkrivanja kriminalnih radnji temeljem iskustava 100 najrelevantnijih međunarodnih i domaćih primjera.

Ključne riječi: forenzička revizija, forenzička revizija, manipulacija, financijski izvještaji.

ABSTRACT

---

¹Prof.dr.sc.Božo Vukoja Sveučilište Vitez u Vitezu vlasnik je revizorske kuće UHY REVIDENT DOO MOSTAR dio UHY INTERNATIONAL revizorske mreže koja djeluje u 100 zemalja svijeta i nekoliko tisuća ureda sa velikim brojem financijskih stručnjaka svih profila.Ovlašteni je interni i eksterni i forenzički revizor i jedan od osnivača ekspertnog Međunarodnog udruženja forenzičkih revizora.Iza sebe ima 25 godina iskustva i veliki broj revizija i projekata svih vrsta.

Numerous financial frauds and scandals since the end of the last and beginning of this century, as well as the emergence of the global financial and then economic crisis have highlighted the relevance and reliability of financial information. Only related to falsifying financial statements because fraud is not necessarily related to accounting.

In the countries of Ex Yugoslavia, and especially in Bosnia and Herzegovina, the post-war period created favorable conditions for the development and growth of the gray economy, dominated by the fact that, among other things, many start-ups and start-ups are using different methods to conceal their actual business, and thus avoiding payment of statutory taxes and other obligations.

Today, prosecutions at all levels are flooded with criminal charges in the area of economic crime, and often false financial reporting. In order to resolve these cases, it is necessary to hire experts who have knowledge of the various fields that regulate these areas, as well as a high level of accounting and business-economic knowledge, which are currently forensic auditors.

In addition to frauds committed by business owners, frauds can also occur by employees as well as other business participants.

When the scams will start to occur, and in what time interval they will take place, depends on the opportunities that result from them. The financial reporting system and the accounting and auditing profession are often accused of fraud and loss of confidence in the reliability of financial information by numerous users and economic decision makers. The aim of this paper is to understand the role that forensic audit plays as an instrument of crime detection based on the experience of the 100 most relevant international and domestic examples.

Key words: *forensic accounting, forensic audit, manipulation, financial reports, financial statements.*

1. UVOD

Korporativni skandali koji su uzrokovali propast mnogih poduzeća, banaka i investicijskih fondova utjecali su na nagli razvoj forenzične revizije. Regulatori, poduzeća, zaposlenici, vlasnici, vjerovnici nastoje zaštititi vlastite interese te interese drugih kako bi tržišna konkurencija bila što pravednija i efikasnija. Kako bi, ukoliko sumnjaju na prijevaru, interesno utjecajne skupine mogle zaštititi svoje interese mogu angažirati forenzičnog revizora. Forenzična revizija je grana revizijske profesije kojom se bave forenzični revizori odnosno istražitelji prijevara koji su svoje znanje i vještine usmjerili na proučavanje, istraživanje, otkrivanje i sprječavanje prijevara. Ovim radom istražiti će se i objasniti uloga i značaj forenzične revizije u suvremenom društvu i današnjim okolnostima također istražiti *utjecaj prijevara međunarodnih i domaćih na kreiranje metoda i tehnika suvremene forenzičke revizije.*

Pomoću prikupljenih sekundarnih podataka o najvećim svjetskim i domaćim prevarama, njihovim razlozima, tehnikama i modalitetima, analizirat će se činjenice o počiniteljima prijave i počinjenim prevarama pomoću kojih će se поближе objasniti zašto dolazi do prijave u poduzeću ili korporaciji, koji su motivi počinitelja te kako otkriti i spriječiti

prijevare. Promatrat će se razvoj forenzične revizije, njena uloga, procesi te metode i tehnike koje se koriste prilikom rada forenzične revizije.²

Rad će pobliže objasniti ulogu i značaj forenzične revizije te istaknuti važnost u otkrivanju i sprječavanju prijevarnog financijskog izvještavanja i objasniti načine i alate u prikupljanju dokaza. Odgovoriti će se na pitanja kada je potrebno pozvati forenzičnog revizora, koja je razlika, a koja sličnost između rada eksternog revizora i forenzičnog revizora, koji je zadatak forenzične revizije, koje vrste prijevara su najučestalije, koje prijevare učine najviše financijskih poteškoća za poduzeće, pomoću kojih metoda se može otkriti prijevare te kolika je važnost procjene rizika za poduzeće. U radu su korišteni sekundarni izvori podataka sa naglaskom na stručne časopise i publikacije te obrada 100 domaćih i međunarodnih primjera lažiranja financijskih izvještaja. Razlozi za nužan razvoj forenzičnog računovodstva i revizije u BiH su brojni, a među njima posebno se ističe nedostatak specijalnih znanja i iskustava eksternih i internih revizora, sudskih financijskih vještaka inspektora i računovođa pri istragama kažnjivih i drugih nedozvoljenih djela, te davanju mišljenja u vezi sa pravnim, poslovnim i drugim potrebama. Forenzično računovodstvo je posebna grana računovodstva, koja se bavi isključivo ocjenama zakonitog i stručnog evidentiranja i izvještavanja. veliki broj neriješenih predmeta kojima su zatrpani sudovi i tužilaštva u BiH te zakon potražnje za tim profilom stručnjaka pokrenuli su stvari sa mrtve točke.

Nakon što je školovana jedna grupa forenzičkih revizora od postojećih eksternih i internih revizora a koji su ujedno i stečajni upravitelji i sudski vještaci ekonomske struke (među kojima je i autor ovog rada) osnovano je BiH Udruženje forenzičkih revizora koje ima za cilj razvijanje ove struke i školovanje novih kadrova iz ove oblasti te širenje Međunarodne suradnje sa sličnim organizacijama i ekspertima ove struke u zemljama okruženja i čitavom svijetu.

Svrha ovog rada jeste ukazati na značaj razvoja forenzičke revizije u smislu sprečavanja malverzacija korištenjem najpoznatijih domaćih (Misli se na BiH i zemlje Ex Jugoslavije) i Međunarodna iskustva. U sklopu pripreme Knjige iz ove oblasti autor je obradio oko 100 primjera najpoznatijih i najinteresantnijih prevara, načine njihovog činjavanja i otkrivanja a sažetke istih ugradio u ovaj rad.

Cilj rada je ukazati na značaj, koji forenzično računovodstvo i revizija imaju u okvirima poslovanja suvremenih poduzeća, korporacija ali i država u cjelini.

Interes struke za ova znanja je jako velik isto kao i potreba za ekspertima iz ove oblasti sukladno potrebama društava u kojima živimo, a koja su prošla tranziciju i privatizaciju te doživjela sve one devijacije koje su razvijene zemlje Europe i svijeta prošle davno prije.

1.1.Lažiranje financijskih izvještaja

Lažiranje financijskih izvještaja ima dugu povijest, ali otkriće svakoga novog slučaja donese mnogo iznenađenja. Brojni veliki financijski skandali u različitim zemljama i u našem okruženju pokazuju dimenziju problema i njegovu rasprostranjenost. Nažalost, u većini slučajeva te vrste prijevara otkrivaju se tek kad te tvrtke dođu do točke financijskog sloma.

---

²Vukoja B., Prevare u financijskom izvještavanju i metode njihovog činjavanja, otkrivanja i prevencije, rad za Febrov simpozij 2013.god.u Neumu

Nevolja je time veća što se u toj fazi teško može nešto učiniti da bi se sanirale velike štete koje time nastaju za vjerovnike, državu i zaposlenike.

Lažiranje financijskih Izvještaja istodobno podrazumijeva i prijevaru, dok prijevara ne mora biti povezana s lažiranjem financijskih izvještaja jer se prijevare ne moraju svaki put očitovati u računovodstvu.

Prijevaru karakteriziraju lažni objavljeni podaci i informacije, skrivanje istine, obmana drugih ljudi i konačno šteta koja time nastaje (vidi opširnije u: Golden, T. W., Skalak, S. L. and Clayton, M. WL 2006, str. 2-7).

Najpoznatiji financijski skandal veže se uz tvrtku „Enron“ koji je postao sinonimom za lažiranje financijskih izvještaja i računovodstvene manipulacije. Međutim, on je samo jedan u nizu skandala koji su mu prethodili i koji su se dogodili nakon njega. To je potaklo nagli razvoj računovodstvene forenzike i donošenje raznih zakona i direktiva s ciljem sprječavanja prijevara.

Forenzička revizija (engl. forensic auditing) *može se definirati kao primjena istražiteljskih i analitičkih vještina s ciljem otkrivanja prijevara i manipulacija u financijskim izvještajima i radnji koje odstupaju od pravila struke, računovodstvenih standarda, poreznih zakona i ostalih zakonskih odredaba.*³

Između standardne komercijalne revizije i forenzičke revizije, osim sličnosti u oslanjanju na propise, postoji razlika u metodama izvedbe i u ciljevima. Zadatak je standardne komercijalne revizije održati financijske izvještaje tvrtke u okvirima zakonskih propisa te istinitog i fer izvještavanja. Konačni je zadatak forenzičke revizije je u suštini jednak, s tom razlikom što forenzička revizija dubinski istražuje postoje li upozoravajući znakovi da se u financijskim izvještajima krije prijevara. Ako se prijevara otkrije, forenzička revizija istražuje i dokazuje kako je prijevara izvedena i tko je počinio prijevaru. Ako se promatraju veliki računovodstveni skandali, onda se može uočiti da su sve financijske izvještaje u kojima je počinjena prijevara revidirali i potvrdili vanjski revizori kao vjerodostojne. Međutim, kad je naknadno primjenom forenzičke revizije uradi detaljna revizija bude otkrivena prijevara, utvrđeno je da su u prijevari, na ovaj ili onaj način, sudjelovali i revizori ili su revizori bili zavarani vještim prikrivanjem prijevare. Iz toga se vidi da forenzička revizija za razliku od obične revizije, ima i ulogu revidiranja revizije. Forenzička revizija je snažan alat u borbi protiv prijevare zato što se razvile posebne tehnike i metode detekcije manipulacija i prijevare koje se ne primjenjuju u standardnoj reviziji.

Naziv „**računovodstvena forenzika**“ je izvedenica iz osnovnog naziva koja samo napominje o kojem je području forenzične znanosti riječ, iako označava isti smisao i sadržaj kao i forenzično računovodstvo. Prema tome, forenzično računovodstvo i revizija i računovodstvena forenzika mogu se upotrebljavati kao sinonimi.⁴

Poslovna forenzika (engl. Business forensics) označava područje forenzike koje je šire od forenzičnog računovodstva jer obuhvaća istraživanje i dokazivanje prijevara koje ne moraju biti izravno vidljive u računovodstvu. Drugim riječima, naziv poslovna forenzika i forenzično računovodstvo, ali se često upotrebljava da na dio forenzike koji nije obuhvaćen forenzičnim

³Belak V., Poslovna forenzika i forenzično računovodstvo-borba protiv prijevare, Belak Excellens d.o.o., Zagreb, 2011., str.11, prema: Crumbley D.L., Heitger, L.E., G.S. Stevenson, Forensic and Investigative Accounting, CCH a Wolters Kluwer business,2007.g.

⁴ Vukoja B., Korporativno izvješćivanje, revizija i analiza, Revident d.o.o. Grude 2016 str 726.

računovodstvom u užem smislu. Primjerice, prijevare na poslovnim ugovorima mogu biti pravilno knjižene, ali ipak je riječ o prijeveri koju obuhvaća poslovna forenzika. Slična je situacija i s prijeverama koje su izvedene s pomoću lažnih i obmanjujućih informacija o kvaliteti mogućnostima zarade sudjelovanjem u nekom poslu, podmićivanjem, korupcijom i sličnim zlodjelima. Računovodstvena se forenzika obvezno primjenjuje kad se dogodi financijski skandal i kad se otkrije prijevera iako je mnogo korisnije kad se ona primjenjuje preventivno prije financijske katastrofe koja je česta posljedica lažiranja financijskih izvještaja, ili je ovoga rada stoga otkriti upozoravajuće znakove o prijeverama te postojećim ili nadolazećim financijskim teškoćama koje su najčešće jak motiv za lažiranje financijskih izvještaja.

U tom će kontekstu biti analizirani najpoznatijih financijski skandali kako bi se utvrdili najčešći postupci lažiranja financijskih izvještaja što bi trebalo olakšati i ubrzati forenzičnu detekciju u istraživanju prijevera.

Drugi je praktičan i jednako važan cilj ovoga rada prikazati detekcije manipulacija i izvođenja dokaza nakon otkrića prijevere.⁵

Privremene i trajne računovodstvene manipulacije

Privremene računovodstvene manipulacije pojavljuju se kad prenosi troškove ili prihode iz jednog razdoblja u drugo i uvjetom da se konačni dugoročni rezultat ne mijenja.

Primjerice, ako subjekt poveća rashode neosnovanim rezerviranjima u jednom razdoblju, a u nekom idućem razdoblju prizna prihod od ukidanja rezerviranja, konačni je dugoročni rezultat jednak, ali su rezultati po razdobljima manipulirani, odnosno netočni.

Iako bi se moglo pomisliti da privremene računovodstvene manipulacije nisu tako veliki problem, to nije točno. *Primjerice, skrivanje gubitaka manipulacijama može prevariti mnoge poslovne partnere da uđu u posao u kojem će pretrpjeti gubitke zbog nelikvidnosti subjekta ili zbog iznenadnoga financijskog sloma.* Čak i ako ne dođe do najgoreg scenarija, moguće otkriće lažiranja financijskih izvještaja redovito dovodi do skandala koji uzrokuje nagli pad vrijednosti cijene dionica i gubitka kod dioničara.

Trajne računovodstvene manipulacije razna su lažna knjiženja i isplate utemeljene na lažnim osnovama s pomoću falsificiranih dokumenata ili čak bez ikakve popratne dokumentacije. Te manipulacije trajno mijenjaju financijsko stanje subjekta ili barem sliku o financijskom stanju subjekta. Nakon otkrića te vrste manipulacija događaju se računovodstveni skandali s puno većim negativnim posljedicama nego kod privremenih manipulacija.

2. TEORIJSKI I PRAKTIČNI ASPEKTI FORENZIČKOG ISTRAŽIVANJA

Istražno računovodstvo je često povezano sa istragama vezanim za određena kaznena pitanja. Tipičan primjer računovodstvenih istraga bio bi utvrđivanje krađe od strane uposlenika. Osim

---

⁵ Ibidem

toga, računovodstvene istrage mogu se koristiti i u mnogim drugim segmentima, kao što su na primjer bankovne pronevjere, utaje poreza, pranje novca i sl.⁶

U svijetu su, radi naprijed navedenih razloga, sve više traženi tzv. „Forenzične računovođe i revizori“. Kod nas ova profesija još uvijek službeno do skora nije postojala. Najbliži oblik ove vrste posla u BiH, koja se može susresti u sudskoj praksi, jeste „financijsko vještačenje“ koje provode vještaci financijske struke imenovani od strane Ministarstva pravde F BiH a kojima često fale ekspertna znanja i iskustvo revizora.

2. 1. 1. Pojmovno određenje prijevare

Prijevarena se može definirati kao svaka aktivnost čiji je primarni cilj stjecanje financijske koristi na nezakonit način, a pritom dolazi do nanošenja štete drugim osobama. Borbu protiv prijevare poslovni svijet vodi već stoljećima. Prema definiciji Udruženja ovlaštenih istraživača prijevare (ACFE) prijevarena se definira kao korištenje profesije i iskustva za osobnu korist kroz promišljeno zloupotrebavanje ili krađu resursa odnosno krađu imovine poduzeća.⁷ Isto tako Udruženje ovlaštenih istraživača prijevare definira prijevarno financijsko izvještavanje kao svjesno pogrešno prikazivanje financijske situacije poduzeća, koje se ostvaruje pomoću namjernog lažnog prikazivanja ili izostavljanja informacija u financijskim izvještajima, kako bi se obmanuli korisnici izvještaja koji donose odluke na temelju tih informacija.

Iako prijevarenu nije lako istrijebiti i nerealno je očekivati da će potpuno nestati, države nastoje uvoditi zakone kako bi se što više zaštitilo pojedince od teških posljedica obmane, a počinioc kaznilo na što učinkovitiji način. Svi postupci prijevare mogu se sažeti u 4 elementa: pogrešan prikaz materijalne imovine, postojanje spoznaje o pogrešno prikazanom stanju od strane počinitelja, osoba kojoj su prezentirane lažno prikazane informacije dovedena je u zabludu, te krajnji rezultat je financijska i materijalna šteta uzorkovana gore navedenim elementima.⁸

2.1.2. Pojam forenzičkog računovodstva i revizije

Forenzička revizija je primjena istraživačkih i analitičkih vještina, čija je svrha otkrivanje i rješavanje različitih financijskih problema, primjenjujući tražene standarde i propise, vezano za oblast koju obrađuje.

Postavlja se pitanje kako razlikovati forenzičko od tradicionalnog računovodstva.

Računovodstvo može biti podijeljeno na nekoliko različitih područja, uključujući financijsko računovodstvo, managersko računovodstvo, informacijski sistem, porezi, konzalting, reviziju i forenzička revizija. Svako od ovih područja služi za različite namjene.

Tako na primjer, financijsko računovodstvo brine se za pružanje informacija eksternim korisnicima, kao što su investitori, banke, komitenti, poreznici vlada i sl.

S druge strane, menadžersko računovodstvo, pruža relevantne informacije za korisnike unutar kompanija, a koje će pomoći, npr. otkrivanju prilika za povećanje profitabilnosti društva.

---

⁶Kolenda S. Forenzička revizija u otkrivanju prijevare i nepravilnosti u financijskim izvještajima, Magistarski rad

⁷ Association of Certified Fraud Examiners, (2012.) Report to the Nations (online) dostupno na: http://www.acfe.com/uploadedFiles/ACFE_Website/Content/rtnn/2012-report-to-nations.pdf, str. 6.

⁸ Golden, T., Skalak, S., Clayton, M., (2006.) **A guide to forensic accounting investigation**: Hoboken, New Jersey., John Wiley & Sons, Inc, str. 2.

Prevare se najčešće klasificiraju u tri skupine i to: *korupcija, otuđivanje imovine i lažiranje financijskih izvještaja*.

Sam način djelovanja forenzičara može se promatrati dvojako i to kao preventivno (ex ante) – koji podrazumijeva odvratanje od prevara, odnosno, djelovanje nakon sumnje u mogućnost prevare koja još nije nastala, i naknadno (ex post) – nakon sumnje da je prevara nastala ili nakon otkrića same prevare. Inače, forenzičari mogu djelovati interno i eksterno, pri čemu je interno djelovanje uključuje istraživanje mogućih prevara od strane zaposlenika i menadžera, dok eksterno podrazumijeva istraživanje mogućih prevara od strane kupaca, dobavljača, banaka i ostalih partnera.

2.2. Prijevara kao objekt ispitivanja forenzične revizije

U suvremenoj literaturi često se postavlja pitanje kolika je revizorova odgovornost u otkrivanju prijevare.⁹

*Prema Međunarodnim revizijskim standardima uloga revizora je utvrđivanje usklađenosti financijskih izvještaja poduzeća sa uspostavljenim okvirom financijskog izvještavanja.*¹⁰ Zadatak revizora je da uz razumno uvjerenje utvrdi posluje li poduzeće u skladu sa zakonskim i računovodstvenim okvirima.

Forenzični revizori nastupaju kada računovođe posumnjaju na prijevaru pa odluče angažirati stručnjaka – forenzičnog revizora ili kada je sam forenzični revizor pozvan od strane dioničara, zaposlenika ili regulatora.

2.3. Povijesna perspektiva prijevare

Prijevara je oduvijek bila prisutna u različitim oblicima u poslovnom okruženju. Još u *Hamurabijevom Babilnoskom zakoniku* je istaknut problem prijevare pa tako je i propisana adekvatna kazna koja je glasila: ako pastir kojemu je vlasnik povjerio ovce na čuvanje pogrešno prikaže prirodni prirast novca ili ih proda za novac bit će proglašen krivim i bit će obvezan platiti vlasniku deset puta više od utvrđenog gubitka.¹¹

Jedna od poznatijih srednjovjekovnih prijevara počinjena je od poduzeća *South Sea Company*. Poduzeće je osnovano i primarna djelatnost poduzeća je bila trgovina robljem, a pravo monopola nad Južnom Amerikom dobilo bi potpisivanjem primirja između Velike Britanije i Španjolske.¹² Nisu postojala nikakva realistična očekivanja da će se trgovina realizirati, a poduzeće nikad nije ostvarilo profit od monopola. Također je zanimljivo ukazati da nakon propasti *South Sea Company* otvorena je istraga u kojoj je angažiran računovodstveni stručnjak Charles Snell. To je bio prvi veliki poznati slučaj u povijesti računovodstva i revizije da je angažiran vanjski stručnjak da ispita poslovne knjige poduzeća i utvrdi nepravilnost i istovremeno početak udruženja Ovlaštenih računovođa u Engleskoj.¹³

⁹ Vukoja B. Vukoja B., Prevare u financijskom izvještavanju i metode njihovog činjenja, otkrivanja i prevencije, rad za Febrov simpozij 2013.

¹⁰ Klikovac, A., (2012.) **Nerealna očekivanja u otkrivanju prijevara u reviziji financijskih izvještaja u Hrvatskoj**, Zbornik ekonomskog fakulteta 10 (1), str. 98.

¹¹ Belak, V., (2011.) **Poslovna forenzika i forenzično računovodstvo**. Zagreb; Belak Excellens, str. 7.

¹² Encyclopaedia Britannica, South Sea Bubble, [online]. Britannica, dostupno na: <http://www.britannica.com/EBchecked/topic/556389/South-Sea-Bubble>, (30.12.2013.) str 53.

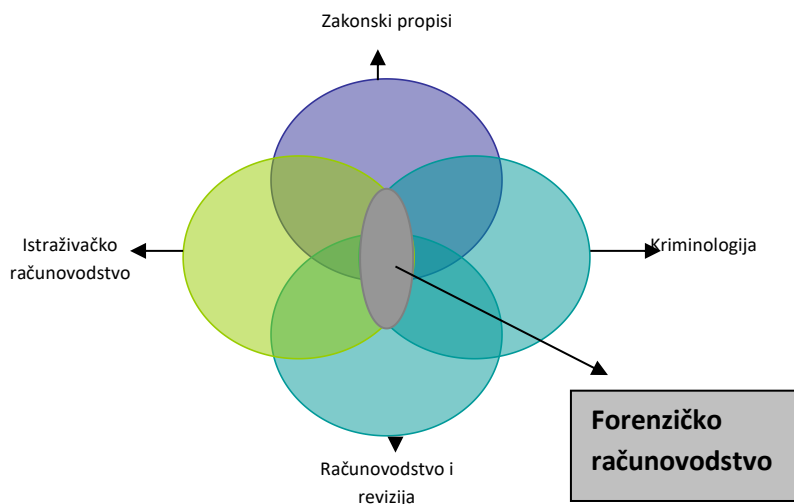
¹³ ibidem.

U prošlosti, u SAD-u, forenzičko računovodstvo je uključivalo ispitivanje osumnjičenih lica, za određene prevare. Danas, nedavni važni korporacijski skandali, uzrokovali su da se ta ispitivanja vlasnika i drugih osumnjičenih odvija mnogo brže, a u cilju sprečavanja daljnjih mogućih prevara. Informacije dobivene na ovaj način, pomoću forenzičkog računovodstva, većinom mogu biti put koji će te osobe, koje su izvršile prevaru, strpati iza rešetaka.

Nedavno je ovakva vrsta prijave izvedena od poznatog američkog investitora Bernarda L. Madoff koji je uspio prevariti tisuće ulagača za 20 milijardi dolara.¹⁴

Početkom 21. stoljeća svijet su potresli veliki korporativni skandali zbog kojih je mijenjana regulativa, postrožene kazne za prijevarno financijsko izvještavanje i dovedena je u pitanje odgovornost revizora za otkrivanje prijevara a što je i obrađeno u ovom radu.

Slika 1. Temeljna znanja forenzičkog revizora

Forenzička revizija primjenjuje specijalne vještine računovodstva, revizije, kvantitativnih metoda, određenih pravnih područja, i istraživačke vještine za prikupljanje, analizu, procjenu i tumačenje rezultata utvrđenog.¹⁵

U prošlosti, u SAD-u, forenzička revizija je uključivalo ispitivanje osumnjičenih osoba, za određene prevare. Danas, nedavni važni korporacijski skandali, uzrokovali su da se ta ispitivanja vlasnika i drugih osumnjičenih odvija mnogo brže, a u cilju sprečavanja daljnjih mogućih prevara. Informacije dobivene na ovaj način, pomoću forenzičkog računovodstva, većinom mogu biti put koji će te osobe, koje su izvršile prevaru, strpati iza rešetaka.

Prema tome, javne kompanije su vjerojatno uvidjele potrebu za forenzičkim računovodstvom kao dijelom jake interne kontrole, kako bi se zadovoljile potrebe države i tržišne potražnje za točnim izvještajima.

Prilikom izbora forenzičkog revizora, osnovni kriteriji o kojim se mora voditi računa jesu slijedeći:

¹⁵ Belak V. Lažiranje financijskih izvještaja prevare i računovodstvena forenzika , Fircon Mostar 2018.god.

- Stručnost
- Nezavisnost
- Posebna osobna svojstva

Stručnost forenzičara faktično je pitanje od slučaja do slučaja, a zavisno je od stručne spreme, dužine prakse i stupnja iskustva.

Nezavisnost se pojavljuje kao financijska i funkcionalna, a obuhvaća i objektivan odnos prema strankama. Kada se govori o financijskoj neovisnosti, misli se na slučaj kada je financijski forenzičar angažiran od strane suda ili tužilaštva, kada isključivo sud ili drugi državni organ odlučuje o nagrađivanju financijskog forenzičara.¹⁶

2.4. Teorijski pristup definiranju osnovnih tipova lažiranja u financijskim izvještajima

U forenzičnoj se literaturi najčešće opisuju sljedeće manipulacije financijskih izvještaja s velikim negativnim posljedicama:¹⁷

- a) skrivanje gubitaka različitim manipulacijama
- b) lažno povećanje dobiti
- c) lažno smanjenje dobiti
- d) lažno povećanje prihoda bez promjena u dobiti (povratna trgovina)
- e) skrivanje dugova lažiranjem bilance.

Analizom slučajeva lažiranja financijskih izvještaja, koji će biti prikazani u nastavku, može se uočiti da su najviše štete proizvele manipulacije skrivanja gubitaka u računima dobitka i gubitka i skrivanja dugova lažiranjem bilance.

Manipulacije koje se primjenjuju u svrhu lažiranja financijskih izvještaja nazivaju se jednim imenom „kreativno računovodstvo“, a u literaturi se opisuju kao:

- a) upravljanje zaradom
- b) agresivno računovodstvo
- c) izgladivanje dobiti i prihoda
- d) manipulacije i lažiranje financijskih izvještaja mrežom prijevare.

U nekim je slučajevima teško uočiti razliku između navedenih vrsta manipulacija, jer one djeluju na sličan način i redovito dovode do lažnih financijskih izvještaja. Međutim, s obzirom na to u izrazi stalno spominju u literaturi, potrebno ih je preciznije objasniti.

2.4.1. Upravljanje zaradom

Upravljanje zaradom (engl. earnings management) podrazumijeva aktivnu manipulaciju s prihodima i rashodima kako bi se dobio željeni rezultat ili pozitivna slika o nekoj tvrtki. Ponekad, se izrazom „upravljanje zaradom“ koristi kao sinonimi za kreativno računovodstvo iako se „upravljanje zaradom“ tretira kao sastavni dio kreativnog računovodstva. Preciznije gledano, pod upravljanjem zaradom najčešće se podrazumijeva aktivna manipulacija s prihodima. Te ciljeve mogu promicati menadžeri, analitičari ili računovođe radi prikaza veće ili manje dobiti, većeg ili manjeg prihoda odnosno trendova zarade.

¹⁶ Belak V. Lažiranje financijskih izvještaja prevare i računovodstvena forenzika, Fircon Mostar 2018.god.

¹⁷ Ibidem

2.4.2. Agresivno računovodstvo

Agresivno računovodstvo (engl. aggressive accounting) podrazumijeva namjeran izbor procjena i računovodstvenih tehnika ili se poslovni rezultat u financijskim izvještajima povećao ili smanjio.

Mulford i Comiskey agresivno računovodstvo definiraju ovako: *Termin agresivno računovodstvo se koristi za opisivanje naglašenog vjernog izbora i primjene računovodstvenih načela s nastojanjem dobivanja željenih rezultata, tipično viših tekućih zarada, pri čemu je ta praksa u skladu s opće prihvaćenim računovodstvenim načelima ili nije. Agresivna računovodstvena praksa se označava prijevarno financijsko izvještavanje kad postoji namjera prijave pomoću neobjektivne materijalne pogreške koja dovodi do zablude pozivajući se na važeće propise* {Mulford, C. W. and Comiskey, E. R, 2002, str. 49).¹⁸

Kad agresivno računovodstvo koristi procjene koje prelaze dopuštene granice definirane računovodstvenim standardima i poreznim propisima, i računovodstvene postupke protivne propisima i pravilima struke, onda je potpuno jasno da je riječ o nedopuštenim manipulacijama koje predstavljaju prijevaru.¹⁹

Međutim, kod primjene agresivnog računovodstva postoji tako-zvano „sivo područje“ (engl. grey area) kad je teško utvrditi je li riječ o dopuštenoj primjeni fleksibilnosti sadržanoj u računovodstvenim standardima ili o prijevari (vidi: Levitt, 1998). Lewitt kaže da je fleksibilnost prouzročila pojavu „hokus-pokus“ računovodstva.

Naime, teoretski gledano, agresivan pristup u računovodstvu ne mora biti prijevarno računovodstvo ako se pojavljuje u okvirima koje dopuštaju računovodstveni standardi ili porezni zakoni. Taj pristup dopušta veću toleranciju u priznavanju vrijednosti imovine i prihoda te obveza i rashoda koji se temelje na procjenama. Međutim, granica gdje završava agresivno računovodstvo, a gdje počinje prijevara ostaje nejasnom unatoč brojnim istraživanjima (vidi: Powell, L.; Jubb, C; De Lange, P. and Langfield-Smith, K., 2005., str. 9). Zbog toga neki autori smatraju da u računovodstvu postoji takozvano „sivo područje“ kad je teško utvrditi je li riječ o *agresivnom računovodstvu koje nije prijevara ili o jasnoj manipulaciji koja pripada u prijevarno agresivno računovodstvo*. Hopwood, W. S.; Leiner, J. J. i Young, G. R., {2008, str. 279) navode primjer da izbor u procjeni hoće li neki stroj biti u uporabi 7 ili 10 godina ne mora biti manipulacija, ali odluka da ga treba amortizirati 40 godina jest manipulacija.²⁰

Agresivni pristup u propisivanju računovodstvenih pravila i agresivno računovodstvo u praktičnoj primjeni nisu iste stvari. Primjerice, nekadašnji računovodstveni propis da se prihod priznaje tek po naplati potraživanja predstavlja naglašeno konzervativni pristup. Propis sadržan u MRS-u 18, koji kaže da se prihod priznaje kad je vjerojatno da će buduće ekonomske koristi pritijecati u subjekt i da se te koristi mogu pouzdano izmjeriti, predstavlja nagib iz konzervativnog prema agresivnom pristupu jer nije potrebno da prihod bude naplaćen kako bi bio priznat. U ovom je slučaju dovoljno da postoji vjerojatnost da će prihod biti naplaćen. Najnovija kretanja u prijedlogu Konceptijskog okvira MSFI-ja pokazuju daljnji otklon prema agresivnom pristupu priznavanju elemenata financijskih izvještaja. Naime, prema tom se pristupu krije vjerojatnosti ublažava te se smatra da ne treba zabraniti prije

¹⁸ Belak V. Lažiranje financijskih izvještaja prevare i računovodstvena forenzika ,Fircon Mostar 2018.god.

¹⁹ ibidem.

²⁰ Belak V. Lažiranje financijskih izvještaja prevare i računovodstvena forenzika ,Fircon Mostar 2018.god.

imovine ili obveza koje imaju malu vjerojatnost priljeva ekonomskih koristi (vidi: Mrša,, J., RRiF, br. 9, 2016., str. U navedenim je slučajevima riječ o agresivnijem pristupu u propisima o priznavanju elemenata financijskih izvještaja, a ne o računovodstvu u smislu forenzičnog računovodstva. Međutim, u posljednje je vrijeme sve više definicija koje agresivno računovodstvo (ako nije izričito dopušteno računovodstvenim standardima) označavaju kao prijevarno računovodstvo jer se »mijenja slika realnoga financijskog stanja nekog subjekta. Prema tome, kad se u forenzici spominje agresivno računovodstvo, uglavnom se misli na prijevarno računovodstvo s grubim manipulacijama koje su najčešće protivne pravilima računovodstvene struke.²¹

2.4.3. Izgladivanje dobiti i prihoda

Izgladivanje dobiti i prihoda (engl. income smoothing) ima za cilj ujednačiti prikaz ostvarivanja dobiti ili prihoda za više uzastopnih godina kako bi se stekao dojam stalnog rezultata ili stabilnog poslovanja, a izbjegle oscilacije.

Razlog za izgladivanje dobiti je jednostavan. Stalno dobri rezultati bez oscilacija, a posebno stalno rastući rezultati bez oscilacija, potiču rast cijene dionica, a menadžerima osiguravaju bogate nagrade. To su svakako jaki razlozi za poticanje manipulacija s ciljem izgladivanja dobiti. Manipulacije koje se primjenjuju za izgladivanje dobiti su: lažno smanjivanje prihoda, odgađanje prihoda, priznavanje prihoda prije vremena, odgađanje troškova, skrivanje troškova, lažno povećanje troškova, fiktivno stvaranje zaliha i tome slično.

2.4.4. Manipulacije i lažiranje financijskih izvještaja mrežom prijevare

Upravljanje zaradom, prijevarno agresivno računovodstvo i izgladivanje dobiti posljedično rezultiraju lažiranim financijskim izvještajima.

Međutim, praksa je pokazala da financijski izvještaji mogu biti lažirani neovisno o stvarnim knjigovodstvenim rezultatima. To se posebno odnosi na konsolidirane financijske izvještaje kod kojih je moguće izostavljati ili dodavati stavke protivno propisima o konsolidaciji.

Mnoge su tvrtke iskoristile svoje tajno povezane subjekte ili prijateljske tvrtke za skrivanje dugova, povećanje ili smanjenje prihoda i troškova, manipulacije s dionicama i novčanim tijekovima stvarajući tako mrežu prijevare. Neke su se od njih, kao što će biti prikazano u slučaju tvrtke „Sine-forest“, koristile mrežom prijevare s pomoću brojnih tvrtki u tajnom vlasništvu da stvore dojam o poslovanju koje uopće nije postojalo.

Kad je u pitanju mreža prijevare, manipulacije se teže otkrivaju jer su transakcije zamršenije pa ih je teško rasvijetliti, osobito kad je riječ o odnosima između povezanih društava u različitim često udaljenim zemljama.

---

²¹ Ibidem

3. OSNOVNA SHEMA VELIKIH RAČUNOVODSTVENO-FINANCIJSKIH PRIJEVARA

NAJPOZNATIJE SVJETSKE PRONEVJERE I PREVARE	IZNOS	NAČIN PREVARE	POČINITELJI
Ponzijeva prevara	MILIJUNSKE PREVARE	Piramida ulaganja	ČARLS PONZI
ENRON ENERGETSKA TVRTKA (USA)	74 MILijarde USA \$	LAŽNO FIN.IZVJEŠTAVANJE; PRIJENOS GUBITAKA NA Povezane FIRME; LAŽNO PRIZNAVANJE PRIHODA	JEFFREY SKILING

Gdje god da se nalazi veliki novac, tu uvijek ima puno prostora za prevare, prikrivanje i sve ono što dolazi između. U poslovnom svijetu, skandali i prevare definitivno nisu nepoznanica jer tu su uvijek brojni eksperti koji su spremni da se obogate na račun drugih ljudi.

Računovođe, rukovodioci, advokati... neki su mrtvi ili u zatvoru, dok su drugi sasvim dobro, nakon što su osmislili financijski kriminal koji im je donio milijarde dolara. Ovo su najveći financijski skandali svih vremena.

Iako se modeli lažiranja financijskih izvještaja i računovodstvene manipulacije u velikim financijskim skandalima u detaljima razlikuju, ipak se u osnovi pojavljuju mnoge sličnosti. Naime, većina velikih računovodstvenih i financijskih prijevara započela je nakon naglog širenja tih tvrtki, najčešće preuzimanjem drugih tvrtki i porasta financijske i političke moći glavnih aktera. Ako se promatra psihološki profil prevaranata kakvi su bili Keneth Lav i Jeffery Stdilling („Enron“, SAD), Calisto Tanzi (Parmalat, Italija), Bernard Ebbers (WorldCom, SAD), Ramalinga Raju (Satyam Com-Timited - Indija), Jeffrey Conway (Rent Way, SAD), Dennis Tski (Tyko, SAD) i njima slični, može se reći da su se vrlo slično ponašali.²²

Svi su oni povećavali dimenzije svoje tvrtke do veličine za »vjerovali da će im osigurati da ne mogu propasti. Pretpostavka koja je bila skoro na razini „mantre“ bila je „biti toliko velik da ne možeš propasti“. Poslije se pokazalo daje to potpuno pogrešna pretpostavka jer su na najgori način propali upravo ti veliki. Prividni rast financijske snage tih tvrtki, stvaranje političkih poslovnih veza koruptivnim radnjama povećavali su vjerovanje i aktera da im nitko ništa ne može i da prijevara nikad neće biti otkrivena. U tom su se trenutku oni osjećali vrlo moćno i nisu se mogli zaustaviti. Slobodno se može reći da su oni tada imali „opsesivno kompulzivni poremećaj osobnosti“ koji ih je navodio na sve manipulacije.

Posljedica jedne prijevare uvijek je bila neka prijevara koja je trebala pokriti prethodnu prijevaru. Uz lažiranje financijskih izvještaja svi su ti akteri izvlačili novce na svoje privatne račune izravno ili putem nagrada za „izvršno“ poslovanje. Velikim su isplatama revizorskim kućama postizali da revizori ne vide što se događa. Mnoge su revizorske kuće poslije zbog toga imale velikih problema, a tvrtka „Artur Andersen“ potpuno je propala nakon skandala s tvrtkom „Enron“.

²² Belak V.Lažiranje financijskih izvještaja prevare i računovodstvena forenzika ,Fircon Mostar 2018.god.

		I SAKRIVANJE GUBITAKA	
PARMALAT SPA – MLIJEKO I HRANA (ITALIJA)	15 MILIJARDI \$	PRIJENOS DUGOROČNIH OBAVEZA NA KAPITAL, FIKTIVNI PRIHODI I PRODAJA	GAUSTO TANZI
LEHMAN BROTHERS USA BANKA INVEST	IMOVINA 639 MILIJARDI \$ propast	Investicije	
WORLD COM [~] Telekom	104 MILIJARDE \$	Prevarno izvjestavanje	BERNARD EBERS
XEROX KOPIR STROJEVI	3 MILIJARDE \$	AGRESIVNO RAČUNOVODSTVO	
VODAFON MOBILNI TELEFONI	32,5 MILIJARDE\$	PRIVREMENO PRIZNAVANJE PRIHODA	
SUNBEM SAD	25 MILIONA \$	MANIPULACIJE SA ZAKONIMA	SUN BEAM AL DUNLAP
A HOLD SUPERMARKETI SAD	230 MILIONA \$	PRIZNAVANJE TROŠKOVA KAO PRIHODA	
BAN NIZOZEMSKA SOFTWARERI	43 MILIONA \$		
BERNARD MEJD OF NASDAQ BURZA	64,8 MILIJARDI \$	PREVARE SC ANTENAMA	MARTIN VINTERKORN
LIBOR SIVANDAL BANKA BARCLAUS	9 MILIJARDI \$	MANIPULACIJA S KREDITIMA	TOM HENS
OLIMPUS JAPAN	1,7 MIL \$	SKRIVANJE GUBITAKA	BAJKL VUDFORD
UNITED AIRLINES USA AUTO COMPANY	25,2 MILIJARDE \$	MANIPULACIJA SA PROMETOM	
PACIFIC GAS AND ELECTRON ENERGIJA	29 MILIJUNA \$	TRGOVINA PLINOM	
GLOBAL CROSSING TELEKOM	30,2 MILIJUNA \$	INVESTICIJE	
REFCO BURZANSKE ROBE	33,3 MILIJARDE \$	BROKERSKE PREVARE	P.R.BEMETTA
FINANCIAL CORP OF AMERICA	33,9 MILIJUNA \$ GUBITAK 160 MILIJUNA \$	HIPOTEKARSKI KREDITI	
TEXSACO NAFTA USA	35,9 MIL.\$	NAFTA	
HEWLWTAHP PACARD	11 MILIJARDI \$	NAPUHANI PRIHODI	MIKE LYNCA
SANTYAM COMPUTER INDIJA	1 MILIJARDA \$	BURZOVNE PREVARE	RAMALING RAJU (INDIJA)
RENT WAY SAD OPREMA	1,5 MILIJARDA \$		JEFFREY CONWAY
CONCESO OSIGURANJE	61,4 MILIONSA \$	AKVIZICIJE	

Tablica 2. Najveće svjetske prevare

Mnoge manipulacije i lažiranja financijskih izvještaja vjerojatno ne bi bile otkrivene da te tvrtke nisu došle u situaciju da ne mogu podmirivati svoje dugove i u situaciju da su ostvarili

gubitke, većina je velikih skandala otkrivena upravo u trenutku kad nisu mogli vraćati dugove ili kad su došli u neočekivane probleme nakon naizgled dobrog poslovanja.

Na temelju slučajeva iz forenzične prakse koji će u nastavku biti prikazani, bit će uočljivo da je bilo moguće laž i prijevaru prikazati kao istinu sve dok su prevaranti uspijevali pribavljati novac iz bilo kojih izvora za servisiranje svojih dugova i isplate velikih nagrada menadžerima. U trenutku kad je nestalo novca, u najvećem se broju slučajeva sve srušilo kao kula od karata.

To su u velikom broju slučajeva bili upozoravajući znakovi (eng. *red flags*) da je riječ o prijevari i lažiranju financijskih izvještaja. Praksa je pokazala da je i kašnjenje ili odgađanje objavljivanja financijskih izvještaja često bio upozoravajući znak daje riječ o prijevari i lažiranju financijskih izvještaja. Nažalost, ti su upozoravajući znakovi došli prekasno za one koji su u tim skandalima izgubili svoju imovinu.

Sve su te prijevare trajale dokle god su prevaranti uspijevali postizati da laž izgleda kao istina. Financijski problemi kod većine prevarantskih tvrtki najčešće su bili rezultat skrivanja gubitaka i dugova u lažiranim financijskim izvještajima u kojima su lažno povećavani prihodi i lažno smanjivani rashodi. Naravno, pod takvim je uvjetima uvijek nedostajalo raspoloživa novca. Ta je igra brojevima znala trajati godinama sve dok je netko bio voljan posuđivati novce za održavanje te prijevarne sheme.

To je bilo vrlo slično „čuvenoj“ Ponzijevoj shemi koja će biti posebno obrađena. Stalnim novim zaduženjima pokrivali su se stari dugovi i velika rupa u financijama koja se stalno povećavala. Kad je financijska „rupa“ bila toliko velika da se nije dala „zakrpati“, uslijedio je financijski slom. Forenzične istrage nakon toga pokazale su svu osebnost maštovitih računovodstvenih manipulacija, modela korupcije i sličnih malverzacija.

Svi su se tada pitali: Kako se to moglo dogoditi? Analiza prakse najpoznatijih lažiranja u financijskim izvještajima, koja slijedi u narednim poglavljima, mogla bi dati odgovorna to pitanje.

3.1. Sustavna istraživanja prijevara i lažiranja financijskih izvještaja kod nas i u svijetu

Iako je kod nas bilo mnogo financijskih prijevara u pretvorbi i privatizaciji, samo je jedan mali dio istraživan i procesuiran. Osim toga, kod nas još nema sustavnog istraživanja o lažiranju financijskih izvještaja. Osnovne teškoće u istraživanju prijevara i lažiranja financijskih izvještaja kad nas proizlaze iz nedostatka irelevantnih informacija o tim kriminalnim djelima jer pretežni dio tih informacija nije javno objavljen niti je dostupan istraživačima i široj javnosti. Primjerice, neke su tvrtke kod nas doživjele financijski slom i otišle u stečaj. Neke od njih prestale su s radom a neke su se nakon sloma počele oporavljati i nastavile poslovati. Međutim, financijski izvještaji objavljeni prije financijskog sloma naknadno su uklonjeni i nisu više javno dostupni. Osim toga, široj javnosti nikad nije bilo potpuno jasno što se u stečajevima stvarno dogodilo.

Za razliku od toga, sustavna istraživanja u vezi s lažiranjem financijskih izvještaja provedena su u SAD-u za razdoblje posljednjih 30 godina.

Prvo opsežno istraživanje lažiranih financijskih izvještaja u SAD-u odnosilo se na razdoblje od 1987. do 1997. godine [AICPA, 1999, *Fraudulent Financial Reporting: 1987-1997, An Analysis of U. U.S. Public Companies*). U okviru tog istraživanja pronađene su 294 tvrtke koje su značajno lažirale financijske izvještaje.

Drugo opsežno istraživanje lažiranih financijskih izvještaja odnosilo se na razdoblje od 1998. do 2007. godine (AICPA, 2010, *Fraudulent Financial Reporting: 1998 - 2007, An Analysis of U. S. Public Companies*). U okviru tog istraživanja pronađeno je 347 američkih tvrtki koje su značajno lažirale financijske izvještaje.

Te su studije pokazale da je broj lažiranih financijskih izvještaja i šteta koju oni izazivaju u porastu.

Ostala istraživanja prijevара i lažiranja financijskih izvještaja širom svijeta obrađena su u knjigama različitih autora te na internetskim sadržajima različitog tipa i opsega. Iz tih se izvora može uočiti da su se financijski skandali pojavljivali u mnogim zemljama. U nastavku će biti prikazan veliki broj zanimljivih prijevара i lažiranja financijskih izvještaja iz različitih zemalja. Primjetno je da se najveći broj tih slučajeva odnosi na američke tvrtke. Međutim, to ne znači da tvrtke u SAD-u više varaju nego tvrtke u drugim zemljama. Naime, razlog većem broju a američkih tvrtki u ovom radu je taj što je za te tvrtke moguće pronaći najviše informacija o prijevarama jer se u SAD-u za razliku od drugih, objavljuju tužbe, žalbe i presude koje se odnose na te skandale.²³

Analiza određenog broja skandala trebala bi otkriti kako se manipuliralo financijskim izvještajima, što bi forenzičarima trebalo olakšati detekciju sličnih manipulacija u drugim tvrtkama. Osim toga, forenzične bi analize trebale omogućiti i rekonstrukcije prijevара u pojedinim slučajevima u kojima su menadžeri uništili veliki broj dokumenata koji predstavljaju dokaze o manipulacijama i krađama.

U knjigama stranih autora koje obrađuju područje prijevара i lažiranja financijskih izvještaja najčešće se obrađuju slučajevi velikih korporacija koji najviše zanimaju širu javnost zbog velikih posljedica koje trpe ulagači, financijske institucije i zaposlenici.

Te korporacije koje su lažirale financijske izvještaje radile su to s ciljem prikazivanja poslovnih rezultata boljih od stvarnih. Cilj je uvijek bio povećanje ili održavanje cijene dionica i zarada na prodaji dionica te na razne načine izvlačenje novca iz tih tvrtki.

Neke su od tvrtki skrivale dobit i stvarale rezerve skrivene dobiti kako bi ih mogli iskoristiti za poboljšanje rezultata u budućnosti ako zatreba kad se pojave „kišna razdoblja“.

Iako je kod skrivanja dobiti također riječ o nedopuštenim manipulacijama, one u širem kontekstu nisu označene tako opasnim kao skrivanje gubitaka. Naime, skrivanje gubitaka najčešće izaziva povezanu katastrofu većih razmjera. Zbog toga se u literaturi češće naglašavaju manipulacije koje su izvele različite tvrtke koje su lažno skrivale gubitke i dugove.

Ti će slučajevi biti prikazani u ovom radu a detaljno obrađeni u knjizi koju autor ovog rada priprema a bit će uskoro objavljena. Međutim, potpuni prikaz sadržaja i djelovanja forenzičnog računovodstva zahtijeva i obradu prijevара i lažiranja financijskih izvještaja privatnih malih i velikih tvrtki te dioničkih društava čije dionice ne kotiraju na tržištu kapitala. Naime, lažiranja financijskih izvještaja kod tih tvrtki imaju potpuno suprotne ciljeve. Osim toga, bit će prikazano i najveće zlodjelo koje se naziva Ponzijeva shema, potom prijevare banaka i drugih financijskih institucija te pronevjere novca izvedene na različite načine.

---

²³²³ Belak, V. (2017). Lažiranje financijskih izvještaja, prijevare i računovodstvena forenzika Zagreb, Belak Excellens d.o.o., str.67

Cijela priča započinje prikazom slučaja tvrtke „Crazy Eddie“ koji najbolje opisuje razlike u načinu prijevare i lažiranju financijskih izvještaja u privatnim i javnim tvrtkama. Zbog toga je taj slučaj izdvojen od ostalih i posebno prikazan.

3.2. Analiza slučaja Čarls Ponzi- Ponzieva piramida

Ime Ponzi je postalo "zaštitni znak" za vrstu prevare koja podrazumijeva privlačenje novih investitora, kako bi se isplatio profit već postojećim investitorima određenog projekta.

Čarls Ponzi, talijanski imigrant, tražio je od ljudi da investiraju u njegovo poslovanje, obećavajući im 50 posto profita za 45 dana, pa je još 1919. godine postao otac klasične piramidalne sheme prevare koje se i danas zovu **Ponzieva piramida**.

Naime, Ponzi je 1919. godine uočio nedostatak u sistemu međunarodnih poštanskih kupona, koji je iskoristio da napravi piramidalnu shemu koja je garantirala ulagačima dobit od 50 posto na ulog u kuponima.

Ponzi je neko vrijeme isplaćivao obećani profit, što je privuklo nove ulagače, ali se "piramida" poslije izvjesnog vremena srušila, jer je trošio novac koji je dobivao od novih ulagača na isplaćivanje kamata starim ulagačima.

Ponzi je shema počela da se razotkriva u augustu 1920. godine, kada je list "Boston Post" pokrenuo istragu o njegovom poslovanju. Nastao je pravi metež među prevarenim investitorima i napad na Ponzi jevu kompaniju. Svi oni su pokušavali da izvuku uloženi novac. Ponzi je uhapšen u augustu 1920. godine i optužen za 86 točaka prijevare.

Dugovao je milijune dolara i izjasnio se krivim za prijevaru. Osuđen je na pet godina zatvora. 1949. godine ovaj prevarant je umro bez prebijenog dolara u Brazilu.

3.3. Analiza slučaja ENRON

Najpoznatiji računovodstveni skandal, slučaj Enron je sinonim za prijevare i lažiranje financijskih izvješća. Imovina od 63,4 milijarde USD bila je najveći korporativni financijski slom u povijesti SAD-a a ukupna šteta je 74 milijarde dolara. Bankrot Enrona je bio najveći u američkoj povijesti koji je utjecao na živote tisuća zaposlenih, više mirovinskih fondova i zatresao temelje Wall Street-a. Enron je bila velika američka energetska kompanija koja je dominirala tim sektorom kako na području SAD-a tako i u svijetu. Tijekom 6 uzastopnih godine američki magazine Fortune im je dodijelio titulu "Najinovativnije američke kompanije". Istina je bila ta, da je iznutra sve bilo trulo do srži.¹⁰

Kao i mnoge druge tvrtke, „Enron“ se koristio subjektima posebne namjene (SPE) za pristup kapitalu, ali i za kreativno računovodstvo svojih rezultata. Naime, gubitke iz poslovnih knjiga, „Enron“ je prenosio u subjekte posebne namjene. SPE-evi su bili društva s ograničenom odgovornošću, aktivirani da privremeno financiraju ili upravljaju rizicima povezanim s određenom imovinom. O tim tvrtkama su se objavljivale minimalne informacije.

Do 2001. godine Enron je koristio na stotine subjekata posebne namjene za prikrivanje dugovanja. Mnogi od njih bili su partnerstva skrivena u poreznim oazama. Pojavile su se sumnje glede objavljivanja transakcija s povezanim subjektima posebne namjene (SPE) koje je tek naknadno uključio u konsolidaciju te je shodno tome, morao rezervirati prilagodbe iz prethodnih godina. Prepravljavanje financijskih izvještaja bilo je označavanje kraja odnosno cijena dionica je naglo pala i Enron je otišao u stečaj.

Tako je Enron postao primjerom jedne od najvećih manipulacija financijskog izvještaja s pomoću vrlo složenih transakcija koje su skrivale velike gubitke. On je lažno priznavao još nezarađene prihode i dobitke te skrivao gubitke i dugove njihovim prenošenjem u povezana društva izbjegavajući konsolidaciju (prema: Hopwood, W.S., Leiner, J.J. and Yound, G.R., 2008, str. 283-284)²⁴. Time je, uz „Enron“, propalo još sedam velikih američkih tvrtki. Odgovorni ljudi Enrona optuženi su za 53 različita djela unutar optužnice napisanoj na 65 stranica. Prije „Enrona“ nije „primijećen“ takav opseg složenih prijevara, manipulacija i lažiranja financijskih izvještaja.

Revizorska tvrtka „Arthur Andersen“, tada jedna od pet najvećih na svijetu (uz KPMG, PWC, Deloitte Touche i Ernst&Young), revidirala je financijske izvještaje Enrona. Menadžeri „Enrona“ potkupili su revizore s milijunima USD. Činjenica je i da su glavni financijski direktor (CFO) i mnogi interni revizori Enrona bili bivši zaposlenici Arthur Andersen revizorske tvrtke. Nakon pokretanja istrage, Arthur Andersen je uklonila više tona relevantnih dokumenata i izbrisala 30.000 e-pošte i računalnih datoteka. To je dovelo do optužbe za prikrivanje prijevare.

Neposredno prije potpune propasti, menadžeri su držali vatrene govore uvjeravajući zaposlenike da će Enron uskoro biti najbolja tvrtka na svijetu navodeći tako zaposlenike da dižu kredite i kupuju dionice. Tako su mnogi izgubili životne uštedevine i ostali dužni.

U otprilike isto vrijeme, milijunima USD nagrađivani su glavni direktori za skrivanje informacija.

Ali ovo nije samo priča o brojkama, ovo je priča o ljudima. Jeffrey Skilling je vjerovao da su novac i strah jedina stvar koja motivira ljude. U organizaciju je uveo PRC sistem (pregled sustava performansi) prema kojem bi zaposlenici bili ocjenjivani sa ocjenom od 1 do 5. Deset posto ljudi je moralo dobiti ocjenu 5, neovisno o apsolutnoj izvedbi, i tih deset posto bi dobili otkaz.

Stvarala se macho-agresivna kultura koja se protezala od vrha prema dnu organizacijske strukture. Top menadžment je često išao na avanturističke izlete koji su bili opasni po život. Tu se radilo o ekstremnim sportovima kao što su vožnja motocikala po pustinji koja bi nerijetko završila sa razbijenim motociklima. Na taj način su se osjećali dobro kao muškarci. Zaposlenici su bili trenirani da gaze sve pred sobom kako bi napredovali. Nikakve etičke vrijednosti tu nisu igrale ulogu, osnovni instinkt je bila pohlepa. Gledajući unatrag, tvrtka je pretrpjela ogromne financijske gubitke kao posljedica bahatosti, pohlepe i gluposti top menadžmenta.

Enronov slogan je bio „Ask why“, ali se nitko zapravo nije usudio pitati „zašto“. Bankrot korporacije se mogao izbjeći, samo da je netko imao hrabrosti kopati dublje.²⁵

Revizorska tvrtka „Arthur Andersen“ proglašena je krivom u Okružnom sudu SAD-a zbog neprimjerenog revizorskog rada i zbog ilegalnog uništavanja dokumenata te joj je ukinuta licenca, što je dovelo do gubitka klijenata i gašenja poslovanja.

---

²⁴ Belak, V. (2017). Lažiranje financijskih izvještaja, prijevare i računovodstvena forenzika Zagreb, Belak Excellens d.o.o., str.67

²⁵ Društvena odgovornost poduzeća, (Objavljeno: 27.11.2013.), Bilo jednom u Americi: priča o Enronu. Raspoloživo na: <https://blog.dnevnik.hr/responsibility/2013/11/1631717099/bilo-jednom-u-americi-prica-onronu.html?page=blog&id=1631717099&subpage=0&subdomain=responsibility> (pristupljeno 16. rujna 2018.).

Ovaj skandal inicirao je donošenje posebnog zakona protiv prijevara 30. srpnja 2002. godine nazvanog Sarbanes-Oxley Act (SOX). Osim toga, skandal je potaknuo i prijedloge promjena u korporativnom upravljanju, pri čemu je najvažniji prijedlog bio da tvrtke moraju imati većinu nezavisnih direktora.

3.4. Analiza slučaja „Parmalat SPA”

Parmalat SPA“ talijanska je multinacionalna korporacija za proizvodnju mlijeka, mliječnih proizvoda i hrane.

Osnovana je od strane privatnog investitora, Calisto Tanzi-a, 1961. godine, kao malo postrojenje za pasterizaciju mlijeka u Parmi. Od samog početka vlasnik je imao ambiciozan cilj transformirati „Parmalat“ u međunarodno poduzeće. Tijekom vremena pridobio je političare dajući velikodušan doprinos u fondove političkih stranaka, često plaćenim sredstvima poduzeća. Političari bi mu zauzvrat pomagali u prilagođavanju zakona koji bi pogodovali njegovim poslovima i upoznavali ga sa ljudima na ključnim pozicijama bitnim za širenje poslovanje. Da bi povećao vidljivost svoje robne marke, „Parmalat“ je sponzorirao sportske događaje, poput utrke Formule 1 i prvenstva skijanja.

Poput svih javnih poduzeća, „Parmalat“ je bio pod pritiskom ostvarivati dobre rezultate za dioničare, što ga je potaknulo na još kreativnije računovodstvo od uobičajenog. Prije financijskog sloma 2002. godine „Parmalat SPA“ bila je osma po veličini talijanska, multinacionalna tvrtka sa 36.000 zaposlenih i jedan od deset najvećih svjetskih prehrambenih konglomerata.

„Parmalat“ je 12 godina iskazivao dobit i stalni rast zarade. Revizijom je kasnije utvrđeno da se ustvari radilo o gubicima, koje je skrivao dobro smišljenim računovodstvenim manipulacijama i korupcijom brojnih unutarnjih i vanjskih aktera.

U optužnici se navodi da je tvrtka „Parmalat Finanziaria“, odnosno njen dio u SAD-u, izvela niz prijevara korištenjem sljedećih računovodstvenih manipulacija:

1. Skrivanje gubitaka i popravljavanje rezultata lažiranjem financijskih izvještaja,
2. Obmanjivani su ulagači na prodaji dužničkih vrijednosnih papira,
3. Dugoročne obveze su prenesene na kapital da se prikažu manji odnosi dugova i kapitala,
4. Kreiran je fiktivni prihod preko vlastitih fiktivnih povezanih društava, putem fiktivnih prodaja,
5. Priznavan je lažni prihod putem lažnih računa,
6. Izostavljeno je knjiženje velikog dijela obveza,
7. Lažnim knjiženjima stvorena je precijenjena aktiva,
8. Lažno je iskazivan saldo gotovine od milijarde EUR-a na računima „Bank of America“ koja uopće nije postojala, skrivana je visoka svota dugova u bilanci što je rezultiralo bankrotom.“²⁶

Tablica 1: Slučajevi korporativnog skandala

---

²⁶ Belak, V. (2017). Lažiranje financijskih izvještaja, prijevare i računovodstvena forenzika Zagreb, Belak Excellens d.o.o., str. 56.

SLUČAJ	POTICAJ/PRITISCI	PRILIKA	RACIONALIZACIJA/ OPRAVDANJE
K-Mart (FFR-MA)	Konkurencija s Wal-Mart (rat cijenama) Nagrađivanje prema rezultatima (dioničke opcije)	Niže razne menadžmenta - nerealistični planovi	Osobno bogaćenje (privatni avioni) Odobranje zajmova
Tyco (FFR-MA)	Rast poduzeća Skupe akvizicije Neautorizirani bonusi	Neuspjeh revizora	Osobno bogaćenje Pohlepa
WorldCom (FFR)	Ostvarivanje performansi poduzeća Konstantno rastući prihodi i dobit Ispunjavanje očekivanja dioničara Osiguranje tržišne cijene dionica	Menadžment	Osobno bogaćenje Autokratsko vodstvo Donacije Financiranje humanitarnih udruga
Xerox (FFR)	Napuhavanje tržišne cijene dionica Povećanje kompenzacija (uključujući dioničke opcije)	Neuspjeh revizora	Osobno bogaćenje
Delphi (FFR)	Financiranje obveza prema mirovinskim fondovima Sukob s General Motors-om Porast tržišne cijene dionica Bonusi temeljeni na financijskim performansama	Uključeno nekoliko izvršnih direktora Neuspjeh revizora	Pohlepa (plaće i bonusi temeljeni na financijskom uspjehu)
Lucent (FFR)	Ostvarivanje internih i eksternih prodajnih ciljeva Bonusi na plaće	Slabosti u sustavima internih kontrola	Karijera, osobno bogaćenje
Ahold (FFR)	Agresivan rast Konkurencija s Wal Mart Akvizicije financirane dugom Dioničke opcije	Odnosi s distributerima	Dioničarske opcije Pohlepa Uspjeh poduzeća i uspjeh dioničara Osobnost menadžera

Izvor: ACFE studija 2008. Vonya Global LLC, 2009., str. 7

Presudni trenutak dogodio se u studenom 2003. godine kada je revizorska tvrtka Deloitte & Touche odbila potpisati polugodišnje financijske izvještaje „Parmalata“. Deloitte tada izjavljuje kako ne mogu potvrditi dobit od 135 milijuna eura na osnovi ugovora koji je tvrtka „Parmalat“ navodno sklopila o izvedenicama iz „hedge“ fonda svoje podružnice „Epicurum“ na Kajmanskim Otocima. Krajem iste godine je „Parmalat“ propustio plaćanje euroobveznice od 150 milijuna eura, iako je iskazivao u svojoj bilanci 4 milijarde eura gotovine i kratotrajne imovine.

Tada su tvrdili da ne mogu platiti obveznice jer kupac nije podmirio svoje račune. Poslije se otkriva kako je navodni kupac ustvari u vlasništvu same tvrtke.

Cijena dionica koje je već počela padati, u to vrijeme pada dodatnih 40%. U narednim danima se konačno javno objavljuje da su dokumenti koji izvještavaju milijarde na računima „Bank of America“ krivotvoreni i da novac ne postoji.

Direktori „Parmalata“ potom uništavaju dokumente i dokaze, što je često slučaj kada se otkrije lažiranje financijskih izvještaja. Navodno je najmanje 300 zaposlenika tada bili svjesno sheme knjiženja dvostrukih lažnih računa.

U rješavanje ovog financijskog skandala morala je intervenirati tadašnja vlada premijera Silvija Berlusconi. Talijanska je vlada donijela „Zakon o izvanrednoj upravi“ kojim se omogućilo tvrtkama koje se nađu u iznenadnim problemima da im se dodijeli izvanredni upravitelj (krizni menadžer) koji može donositi odluke o restrukturiranju i podjeli imovine.

Tvrtke koje tako uđu u postupak restrukturiranja zaštićene su od vjerovnika na dvije godine. Zakon o izvanrednoj upravi davao je i mogućnost isplate vjerovnika, kako bi se sačuvalo matično poslovanje.

PWC je zaključno otkrio 15 milijardi eura duga skrivenih izvan bilance. Istražitelji su pronašli nekoliko offshore-računa obitelji Tanzi u bankama na Karipskim otocima, u Panami i Delawareu.

Ukupno je optuženo 62 zaposlenika tvrtke, među kojima i sin i kćer Calista Tanzija kojima je određena zatvorska kazna. U problemima su bile i revizorske tvrtke koje su optužene da su znale za velike dugove i to su prikrivale radi vlastite koristi. Deloitte & Touche je postigla nagodbu da „Parmalatu“ plati 149 milijuna dolara odštete za pomaganje krivotvorenja stvarnog stanja financija.

Također je stečajni upravitelj podnio tužbu protiv 45 banaka, tvrdeći kako su te banke pomogle „Parmalatu“ prikriti gubitke ulagača. Niti jedna banka nije priznala nikakve zlouporabe te su uglavnom optužbe odbačene. Izvanredni upravitelj pritom je krenuo u dvogodišnje restrukturiranje tvrtke. U slučaju neuspjelog restrukturiranja, slijedila bi likvidacija. Restrukturiranje je u konačnici uspjelo zbog oporavka proizvodnog i trgovačkog dijela poslovanja. 2011. godine „Parmalat“ preuzima *francuska tvrtka Lactalis*, koja je danas vlasnik i zagrebačkog Dukata. „Parmalat“ danas posluje na tržištima 24 države, s godišnjim prihodom većim od šest milijarda eura i više od 27 tisuća zaposlenih.

3.5. Analiza slučaja LEHMAN BROTHER

Propast investicione banke "Lehman Brothers", sa 150 godina tradicije, postao je simbol financijske krize iz 2008. godine. Banka je bila u velikoj mjeri uključena u osiguranje hipotekarnih kredita, a propala je nakon poslovanja nekretninama na američkom tržištu, koje se ispostavilo više nego rizično. Ovo je pokrenulo globalni kreditni slom. *Te 2008. godine "Lehman Brothers" je podnijela zahtjev za stečaj, navodeći iznos od čak 639 milijardi dolara u imovini i 619 milijardi dolara duga.* Ukupna imovina: 639 milijardi dolara Datum bankrota: 15. rujna 2008.,

Bankrot banke "Lehman Brothers" smatra se "najvećim i najkompliciranijim u povijesti Izazvao je ozbiljne posljedice na globalnu ekonomiju. Za najgore prijevare u povijesti najčešće nikada nitko nije odgovarao, a ovo su neke najveće ikada. **Na razmjere krize ukazuje podatak da je Lehman Brothers prvi na ljestvici najvećih bankrota u američkoj povijesti, a zahvaljujući intervenciji države, spriječene su i veće katastrofe, jer se tijekom krize čitav financijski sustav našao pred kolapsom.**

S propašću Lehman Brothersa, u jesen prošle godine, američka kreditna kriza pretvorila se u globalnu financijsku.

Vijest o propasti jedne od najvećih svjetskih investicijskih banaka šokirala je svijet, jer je američka administracija nešto prije spasila hipotekarne divove Fannie Mae i Freddie Mac. Stečaj su u posljednji trenutak izbjegli Bear Sterns i Merrill Lynch, koji su prodani uz Fedovu pomoć, a američke vlasti odlučile su se i za spas najvećeg osiguravatelja American International Groupa (AIG). No Lehman nije bio te sreće, a za njegovu je propast odgovorna 'subprime' kriza, jer je većinu prihoda ostvarivao izdavanjem vrijednosnica deriviranih iz hipotekarnih kredita. Nakon što su odustali potencijalni kupci, Lehman Brothers je 15. rujna prekinuo tradiciju dugu 158 godina objavivši bankrot i zatraživši zaštitu od vjerovnika po članku 11.američkog Zakona o bankrotu.

Tvrtka se još nalazi pod stečajem, dok su preookeanske podružnice već pronašle nove vlasnike. Prema definiciji, bankrot je financijski slom tvrtke zbog nemogućnosti podmirivanja obveza prema vjerovnicima. Kompanije suočene s nelikvidnošću nisu u tom slučaju u mogućnosti dobiti nove kredite, niti su u stanju plaćati postojeće rate kredita. Prema pisanju The Wall Street Journala, broj američkih poduzeća koja su podnijela zahtjev za stečaj u prva tri mjeseca ove godine bio je za čak 50 posto već u odnosu na isto razdoblje 2008. godine.

Veći dio od 20.000 posustalih tvrtki *zatražio je stečaj po članku 11. Zakona o bankrotu*, koji predviđa pokušaj restrukturiranja, dok su neki primorani i na stečaj po članku sedmom, odnosno na rasprodaju imovine, namirenje vjerovnika po listi prioriteta i likvidaciju tvrtke. Val stečajeva potaknuo je i CNBC na sastavljanje liste 10 najvećih američkih bankrota svih vremena po članku jedanaestom. Kao mjerilo je uzeta imovina kompanije prije sloma, pa prvo mjesto čvrsto drži Lehman Brothers. I ne samo to – ukupna imovina ostalih devet kompanija s liste i dalje je manja od Lehmanove.

3.5. Analiza slučaja WORLDCOM

Kao da skandal s Enronom nije bio dovoljan, samo godinu kasnije Ameriku je snažno potresao stečaj Worldcoma, tada novog neslavnog rekordera u povijesti SAD-a. *Friziranje računovodstvenih knjiga povećalo je imovinu kompanije za oko 11 milijardi dolara, sa 3,8 milijardi američkih dolara, ali samo na lažnim računima*. Bivši izvršni direktor osuđen je na 25 godina zatvora. Druga po veličini američka telekomunikacijska tvrtka od 1999. je umjesto pada dobiti lažno prikazivala njezin rast. Do 2003. lažirani iznos narastao je na nevjerojatnih 11 milijardi dolara. Uslijedili su bankrot i restrukturiranje, koje je snažno pomogla i Vlada SAD-a dodijelivši kompaniji bez natječaja izgradnju mobilne mreže u Iraku. Samo godinu dana poslije skandala sa kompanijom "Enron", u problemu se našla druga, najveća američka telekomunikacijska kompanija "WorldCom". Iako je ova korporacija brzo rasla, ispostavilo se da su se izvršni direktor Bernard Ebers i drugi rukovodeći menadžeri služili računovodstvenim prijeverama, kako bi prevarili investitore. Ebers je počeo sa izdržavanjem kazne 2006. godine u Federalnoj popravnoj ustanovi Oakdejl u Luizijani. Ukupna imovina: 103,9 milijardi dolara Datum bankrota: 21. srpnja 2002.

Odabrani primjeri prevara iz Republike Hrvatske

3.7. Analiza slučaja Brodosplit

S četiri brodograđevna ugovora, dva pobočna pisma i brokerskim ugovorom se "Brodosplit" obvezao izgraditi četiri tankera za četiri ciparske tvrtke u vlasništvu Wesselsa

za 204 milijuna američkih dolara (51 milijun američkih dolara po brodu) a pobočnim pismima je cijena iz ugovora smanjena na 50 milijuna po brodu. Ujedno je sklopljen i brokerski ugovor kojim se škver obvezao isplatiti tvrtki sa sjedištem u Cipru u vlasništvo iste grupacije proviziju od 1,9 posto od ugovorene cijene.

Podignuta optužnica protiv aktera ove priče nadalje navodi kako su 21. srpnja 2005. na sjednicama Nadzornih odbora zatajili kako se iznosi ugovoreni pobočnim pismima ne odnose na u njima navedene troškove, nego omogućuju povrat novca "Brodosplita" kupcu koji ga ne namjerava utrošiti u naznačene svrhe, predložili i postigli donošenje odluke o odobrenju spornih ugovora i pobočnih pisama, neistinito prikazavši kako drugih ozbiljnijih ponuda nije bilo. Nakon što su tvrtke kupci na ime prve rate platile svaka po 5 milijuna dolara i temeljem pobočnog pisma ispostavile četiri predračuna na iznos od 4 milijuna dolara te nakon što je brokerska tvrtka ispostavila četiri računa na iznos ukupno 760.760 dolara, "Brodosplit" je početkom 2006. na njihove račune uplatilo spomenute iznose, vrativši time uplaćeno na ime cijene.

Ostali sudionici prijave primali su novac na račune u Austriji radi prikrivanja stvarnog podrijetla tog novca. Radi opravdanja isplata sastavili su neistinite ugovore o konzultantskim uslugama. Navedenim nelegalnostima "Brodosplit" je oštećen za 4,7 milijuna dolara što iznosi 28 milijuna kuna u protuvrijednosti. Sudski proces za spomenuti slučaj još uvijek traje.

3.8. Analiza slučaja Brodogradilište Uljanik Pula

U kaznenim prijavama koje je podnijela u aferi brodogradilišta Uljanik policija 12 uhićenih tereti za zlouporabu povjerenja prilikom dogovaranja uvjeta i ugovaranja gradnje četiri broda 2010. čime je, navodno zbog cijena nižih od tržišne, oštećeno brodogradilište Uljanik u Puli, ali i nezakonito korištenje potpora za restrukturiranje riječkog brodogradilišta od lipnja 2013. do prosinca 2017 god vlade RH.

Policija sumnja da su osumnjičenci time počinili šest kaznenih djela zlouporabe povjerenja u gospodarskom poslovanju i jednu subvencijsku prijevaru, na štetu brodogradilišta u Puli i Rijeci te državnog proračuna, u iznosu većem od 1,2 milijarde kuna, objavio je MUP u srijedu nakon dovršetka kriminalističkog istraživanja u aferi Uljanik.

3.8.1. Brodovi ispod cijene djelomično plaćeni i dionicama

Kriminalističkim istraživanjem je utvrđena sumnja da su navedena kaznena djela počinjena prilikom poslovnih događaja, odnosno dogovaranja prethodnih uvjeta za gradnju četiri broda, ugovaranje njihove gradnje, zaključenje raznih ugovora i sporazuma o načinu financiranja gradnje, određivanju i naplati prodajne cijene brodova i njihovu predaju u vlasništvo kupcima. Gradnje tih brodova su ugovorene 2010., brodovi su izgrađeni i isporučeni 2011., 2012., 2013. i 2016. godine. Njihovom izgradnjom je oštećeno brodogradilište iz Pule s obzirom da se prodajna cijena naplaćena kupcima nije bazirala na kalkulaciji troškova gradnje već na (znatno nižoj) procjeni prosječne cijene takvih brodova donesenoj bez uvida u stanje broda", priopćio je MUP. Prodajna cijena pritom nije u cijelosti naplaćena, već su za dio procjene vrijednosti brodova brodogradilištu Uljanik iz Pule ustupljene dionice kupaca brodova.

"Stjecanjem tih dionica se brodogradilištu ne osigurava puno pravo glasa niti stalni prinos, ali zato njihovim stjecanjem kao dioničar pristupa obvezama za kredite iz kojih su kompanije

platile dio dogovorene prodajne cijene. Tako je brodogradilište Uljanik iz Pule do kraja lipnja 2015. godine na svoju štetu posredno neosnovano sudjelovalo i u podmirenju tih obveza", kažu u policiji. Ističu i da su predmet kriminalističkog istraživanja bili i događaji u brodogradilištu 3.maj u Rijeci, koje je zbog teškoća bilo u postupku restrukturiranja, a od kraja lipnja 2013. do kraja prosinca 2017. godine i korisnik potpora za restrukturiranje."Umjesto naplate potraživanja, četvero osumnjičenika su u svojstvu direktora i članova nadzornih odbora zaključili ugovore kojima brodogradilište 3.maj u Rijeci stječe 40 posto ranije navedenih dionica od brodogradilišta u Puli. Dionice plaća prebijanjem ugovorne cijene dionica sa cijenom potraživanja od brodogradilišta Uljanik u Puli. Navedenim prebijanjem potraživanja, brodogradilište u Rijeci nije steklo nikakvu ekonomsku korist već je njime oštećeno", tvrdi policija. Osim toga navode i da je brodogradilište 3.maj u Rijeci, temeljem sporazuma o suradnji na zajedničkoj provedbi izgradnje četiri broda za domaće naručitelje, gradilo dva broda za pulsku tvrtku.

"Za njihovu izgradnju je ugovoreno trebala primiti sredstva državne potpore putem dioničkog društva iz Pule koji ih je i primio u dva navrata, u rujnu i prosincu 2013. godine. Potom direktor brodogradilišta 3.maj iz Rijeke i direktor dioničkog društva iz Pule potpisuju ugovor o pozajmici na osnovu kojeg brodogradilište uplaćuje dioničkom društvu isti iznos koji je brodogradilište trebalo primiti kao potporu.

3.8.2.Nikada vraćena pozajmica

Dioničko društvo iz Pule primljena sredstva uplaćuje natrag brodogradilištu u Rijeci, ali kao uplatu državne potpore koju je ionako trebalo uplatiti, dok pozajmica brodogradilištu nikada nije vraćena. Ovime je dioničkom društvu iz Pule pribavljena protupravna imovinska korist na štetu brodogradilišta u Rijeci", ističu u policiji. Nakon primitka drugog dijela potpore, umjesto uplate brodogradilištu iz Rijeke, direktor dioničkog društva iz Pule ih odlučuje iskoristiti za podmirenje kreditnih obveza svoje tvrtke.

"Korištenjem sredstava državne potpore suprotno njihovoj namjeni oštećeno je brodogradilište iz Rijeke kao korisnik namjenske potpore te državni proračun kao davatelj namjenske potpore", tvrde u MUP-u. Kako bi se završio postupak restrukturiranja prikazivanjem investicija, direktor brodogradilišta iz Rijeke je s dva člana uprave dioničkog društva iz Pule (koji su ujedno bili i članovi Nadzornog odbora brodogradilišta iz Rijeke), zaključio ugovor o kupoprodaji postrojenja.

"Kupoprodajnim ugovorom brodogradilište iz Rijeke kupuje navedenu liniju, a terećeno je i za njenu ugradnju. Navedeno se prikazalo kao dio izvršenja obveze investiranja u postupku restrukturiranja, a zapravo se radi o panel liniji nabavljenoj 2016. za potrebe drugog društva. Ovime su se dioničkom društvu iz Pule pribavila i sredstva za zatvaranje obveza po zadužnici i za zatvaranje obveza prema HBOR", kažu u policiji.

3.9.Analiza slučaja Podravka

Još uvijek aktualan slučaj Podravka primjer je gospodarskog kriminala u Republici Hrvatskoj. Prema optužnici podignutoj 2011. godine, menadžeri su Podravke zajedno s menadžerima iz splitskog SMS-a planirali su preuzeti većinski udio u Podravci. cilj ove grupe bio da, koristeći sredstva Podravke, preko Fima grupe i s njom povezanih tvrtki, steknu većinski udio u Podravci. Tereti ih se da su prilikom ostvarivanja svog nezakonitog

cilja od 2005. pa do uhićenja menadžera u 2010 godini, bez znanja cijele Uprave i Nadzornog odbora Podravke, kreditno zaduživali poduzeće te odobrali kredite drugima prouzročivši time štetu od čak 400 milijuna kuna.

Operacija Spice zamršen je pokušaj nezakonitog preuzimanja kontrolnog paketa dionica Podravke. Akteri te afere to su kanili učiniti novcem same kompanije. Prepričano vrlo pojednostavljeno operacija Spice bila je zamišljena tako da je brokerska tvrtka Fima, u dogovoru s čelnim ljudima Podravke, počela kupovati njene dionice. Fima je podizala kredite, a Podravka bankama jamčila za njihovu otplatu. Novcem od kredita Fima je kupovala dionice Podravke, ali je i Podravka sama podizala kredite, te oko 65 milijuna kuna (oko devet milijuna eura) posudila splitskoj tvrtci SMS. Ta tvrtka, pak, novac prosljeđuje Fimi, koja njime bankama u Hrvatskoj vraća kredite potrošene za kupnju Podravkinih dionica. No, Fima osniva tvrtku na Malti i na nju prebacuje kupljene dionice Podravke (oko 10,6 posto ukupnih dionica), ali podiže i nove kredite u inozemstvu za daljnju kupovinu dionica, za koje također jamči Podravka.

U cijeloj toj zamršenoj priči i vrlo kompliciranom kolanju novca, koji istražitelji sada tek pokušavaju rekonstruirati, Podravka je oštećena za više od 250 milijuna kuna (oko 35 milijuna eura). Reviziju Podravkinih financijskih izvještaja od 2000 do 2006 obavljala je velika revizorska kuća PricewaterhouseCoopers (PWC), kasnije je obavljanje revizije preuzeo Deloitte koji također nije upozoravao na nikakve malverzacije u poslovanju Podravke. Naprotiv, prema mišljenju revizora konsolidirani financijski izvještaji prikazuju objektivno, u svim materijalno značajnim odrednicama, financijski položaj Grupe.

3.10. Ključni nalazi KPMG istraživanja prevara u bankama

Sve veći izazov u prevenciji prijevара odnosi se na Otvoreno bankarstvo – kojim se značajno mijenja način poslovanja banaka, budući da se vlasništvo računa prenosi s banaka i financijskih institucija na klijente.

Klijenti će dijeliti detalje i podatke o transakcijama s trećim stranama (drugim bankama i financijskim institucijama, fintech kompanijama, telekomima, investicijskim platformama) putem posebnih sučelja – Application Programming Interface (API). Kod otvorenog bankarstva, banke će se oslanjati na treće strane u zaštiti klijentovih informacija o računima kod banaka, kojima treće strane pristupaju putem API sučelja. Ukoliko treće strane neće imati dovoljnu zaštitu, klijenti će najvjerojatnije smatrati banke odgovornima za propust.

Više od polovice ispitanih banaka je zabilježilo povećanje ukupne vrijednosti i obujma eksternih prijevара. **Sve više prijevара na globalnoj razini uključuje cyber napade, prijevare vezane za plaćanje kreditnim karticama („card not present fraud“), socijalni inženjering, odnosno krađu identiteta i neautoriziran pristup na račune klijenata te autorizirana plaćanja sredstava na lažne račune („authorised pushed payments scams“).**

Klijenti, međutim, smatraju da su banke odgovorne i da trebaju spriječiti takve prijevare na njihovim računima. Banke, s druge strane, smatraju da ne mogu otkriti prijevара u situacijama kada klijent sam pristupa svom računu, tako da kontrole pristupa ne djeluju. Mnoge banke imaju posebno organizirane timove za otkrivanje prijevара. U većini zemalja, ne postoji obrazac odgovornosti; neke smatraju da je odgovornost na klijentima, druge procjenjuju gubitak od slučaja do slučaja. UK je uvela određene modele nadoknade šteta klijentima u određenim situacijama, koji je dobrovoljan za banke.

3.11. Analiza slučaja Riječka banka

U ožujku 2002. godine objavljeno je da Riječka banka ima gubitke procijenjene na 98 milijuna USD. Ti gubici rezultat su prijevanih deviznih transakcija koje je provodio glavni diler te banke. Navedene transakcije uključivale su knjiženje nepostojećih depozita i fiktivnih arbitražnih transakcija, a knjiženje u knjigovodstvenom sustavu banke provodio je sam glavni diler ili njegov suučesnik/njegovi suučesnici. Sama činjenica da je glavni diler knjižio transakcije veliko je kršenje standardnih bankovnih postupaka. Ni pod kakvim okolnostima ne dopušta se *osobi koja zaključuje transakciju da tu istu transakciju knjiži jer je mogućnost manipulacije* naprosto prevelika. Iako su deponenti u roku od mjesec dana iz banke povukli 200 mil. EUR nije došlo do insolventnosti banke zahvaljujući kreditu za likvidnost Hrvatske narodne banke, a zatim sindiciranom kreditu ostalih hrvatskih banaka. Uprava banke nije otkrila gubitke ni dok je banka bila, do početka 2000., u većinskom vlasništvu Agencije za osiguranje štednih uloga i sanaciju banaka ni nakon toga kad je 2000. Bayerische Landesbank postao većinski vlasnik banke. Propust u otkrivanju prijevare napravila je sama Bayerische Landesbank i nekoliko neovisnih revizorskih kuća koje su obavljale reviziju. Slučaj Riječke banke trebao bi poslužiti stranim i domaćim bankama kao upozorenje koliko je važno temeljito provesti postupke u analizi poslovanja. Bayerische Landesbank priznao je da mu je kao većinskom vlasniku promaknulo otkrivanje prijevare i zbog toga izgubio uloženi novac. Kriza u Riječkoj banci pokazuje kakvu štetu može prouzrokovati nepošteni trgovac ako zakažu kontrolni mehanizmi u banci. Ona također pokazuje da čak i ugledne strane banke nisu imune na probleme. (Brošura HNB, Slučaj Riječke banke).

3.12. Slučaj švicarac svicarski franak

Europska udruga za zaštitu prava potrošača BEUC pokrenula je kampanju protiv loših financijskih savjeta u sklopu koje je pripremila online kartu s primjerima najvećih financijskih prevara u Europi.

- Vrhovni sud odlučio: Za preplaćene kamate za kredite 'švicarcima' nema zastare,
- U posljednje dvije i pol godine u Hrvatskoj osobni stečaj zatražilo više do 1000 građana,

Među njih 40-ak uvršten je i jedan primjer iz Hrvatske, i to onaj koji se odnosi na kredite denominirane u stranim valutama, ponajviše švicarskom franku.

Prije izbijanja financijske krize 60-ak tisuća kućanstava uzelo je kredite u stranim valutama s nižim kamatnim stopama od onih u kunama, a kako građanima nije bio dobro objašnjen rizik od valutnih izmjena, a švicarac kasnije narastao do neslućenih razmjera, rate su mnogima narasle i za 100%.

Slična priča zadesila je i mađarske, rumunjske, grčke, francuske i španjolske potrošače, BiH, Srbije i druge.

Niz banaka u našem okruženju je propalo radi nesavjesnog poslovanja krađa pronevjera i drugih financijskih skandala poput Hercegovačke banke, Hypo alpe adria banke, Bobar banke Balkan investment Banke, Banke srpske. a da ne spominjemo da problema ima i u IRBRS i Razvojnoj banci FBiH. Uglavnom se radi u prevelikom utjecaju politike na rad banaka.

3.13. Analiza slučaja „Agrokor”

„Skandal oko Agrokor je najbliži skandalu u vezi s talijanskom tvrtkom Parmalat zbog slične djelatnosti i utjecaja na nacionalnu ekonomiju, donošenja posebnog zakona Lex Agrokor i drugih sličnosti. Naime, tvrtka Parmalat je za Italiju bila od strateškog značaja kao što je i Agrokor za Hrvatsku.“²⁷

Glavni objektivni problem za Agrokor je bio žestoka konkurencija u djelatnosti maloprodaje. U nastojanju da poveća svoju poslovnu snagu i osvoji nova tržišta, Agrokor je investirao veliki novac u preuzimanje drugih tvrtki.

Također, ovdje je problem korporativnog upravljanja bio također u dominaciji jednog čovjeka. Analiza praktičnih slučajeva pokazuje da je u tom slučaju dokazano da je takvo upravljanje učinkovito do trenutka kada proces upravljanja postane tako složen da se njim više ne može racionalno i efikasno upravljati. U teoriji se to naziva „problem ograničene racionalnosti“. Dominacija jednog čovjeka uzrokovala je probleme i u slučajevima Crazy Eddie, Parmalat, Enron, Tyko, WorldCom, Satyam, Vivendi Universal, Toshiba, Olympos, One-tel i mnogim drugim.

Problemi u Agrokoru su počeli u trenutku kada je početkom 2017. godine nastupila nelikvidnost i kada Agrokor više nije mogao podmirivati svoje obveze. Najveći problem u vezi s poslovanjem je bio u odnosu dugova i **EBIT-a**.

Hrvatska Vlada donijela je Zakon o postupku izvanredne uprave u trgovačkim društvima od sistemskog značaja za RH „Lex Agrokor“. Lex Agrokor se u nekim odredbama razlikuje od talijanskog zakona, ali u osnovi ima isti cilj i vrlo je sličan tom zakonu. Stečajna zaštita nad tvrtkom po odluci suda nije ništa novo. Ona postoji u američkom zakonu i često se spominje kao „*stečajna zaštita po članku 11. američkog Zakona o bankrotu*“. Taj propis omogućava tvrtkama koje dođu u teškoće da po odluci suda budu zaštićene od vjerovnika na određeni rok kako bi dobili priliku da se oporave. Budući da većina europskih zakona nema zakone kakve imaju Sjedinjene Američke države, moraju donositi posebne zakone ili uredbe.

Izvanredni povjerenik je u listopadu 2017. godine izvijestio o brojnim računovodstvenim nepravilnostima prema nalazu istraživačke revizije.

„Umanjenje ukupnog kapitala Agrokor grupe u periodu od 31. prosinca 2014. do 31. prosinca 2016. godine iznosilo je 21,7 milijardi kuna. Gubitak u 2016. godini iznosio je 11 milijardi kuna te je gubitak u 2015. godini nakon svih prepravljaja iznosio 3,6 milijarde kuna, u usporedbi s 1,2 milijarde kuna dobiti koju je prijašnja Uprava bila iskazala u 2015. godini.

Kod izrade i revizije financijskih izvještaja Agrokor grupe za 2016. godinu utvrđene su sljedeće ključne računovodstvene nepravilnosti:

1. *neprikazano je 3,9 milijardi kuna obveza,*
2. *neprikazano je 2,2 milijarde kuna operativnih i financijskih troškova u razdoblju od 2010. do 2015. godine,*
3. *krivo je prikazana 2,1 milijarda kuna novca i novčanih ekvivalenata,*

nepravilno korištenje tzv. metode udjela u Agrokoru d.d. u periodu od 2006. do 2011. godine je rezultiralo ispravkom vrijednosti udjela u iznosu od 3,5 milijardi kuna, odnosno precijenjenim prihodima u ranijim razdobljima.

---

²⁷ Belak, V. (2017). Lažiranje financijskih izvještaja, prijevare i računovodstvena forenzika Zagreb, Belak Excellens d.o.o., str. 649.

Ključni čimbenici koji su utjecali na tako značajnu promjenu u konsolidiranom kapitalu, kada se u njega uključi i gubitak iz 2016. godine, manji je na kraju 2016. godine u odnosu na stanje koje je prije bilo prikazano u 2015. godini za 22 milijarde kuna:

- 1) neprikazivanje operativnih i financijskih troškova u računu dobiti i gubitka,
- 2) neprikladna klasifikacija kredita kao kapitala,
- 3) neprikladna klasifikacija potraživanja od zajmova kao novac i novčani ekvivalenti,
- 4) neprovedena konsolidacija AdriaticaNet,
- 5) vrijednosna usklađenja: nematerijalne i materijalne imovine i zaliha te
- 6) ostali utjecaji na kapital u 2015. i 2016. godini kao rezultat reklasifikacije operativnog najma u financijski najam te porasta troškova i pada prihoda u 2016. godini.

Što se računovodstvenih nepravilnosti tiče, transakcije poboljšavanja rezultata izvedene su putem:

- 1) *skrivanja raznih operativnih i financijskih troškova,*
- 2) *neiskazivanja ili krivog klasificiranja obveza po kreditima,*
- 3) *krivog klasificiranja danih pozajmica kao novca i novčanih ekvivalenata,*

U sklopu revizije financijskih izvještaja za 2016. godinu utvrđeno je da su, zajedno s izostankom konsolidacije društva AdriaticaNet, gore navedene nepravilnosti rezultirale obvezama većim u iznosu 3,9 milijardi kuna, operativnim i financijskim troškovima većim za 2,3 milijarde kuna, manjim iznosom novca za 2,1 milijardu kuna te neiskazanim danim kreditima i potraživanja u iznosu od 2 milijarde kuna.

Što se poboljšavanja rezultata, kroz neiskazivanje operativnih i financijskih troškova u financijskim izvješćima proteklih godina, tiče prezentirano je da u periodu od 2010. do 2015. godine nije prikazano ukupno 2,265 milijardi kuna takvih troškova. Pojašnjeno je da je vlasnik Ivica Todorić bio sklopio s Agrokorom d.d. sporazum prema kojem se reguliraju troškovi povezani s inicijalnom javnom ponudom (IPO) društva i/ili dijela društva Agrokor, a koji se prema tom sporazumu odnose na troškove raznih savjetnika i ostale troškove povezane s navedenom transakcijom. Navedenim sporazumom je ugovoreno da će Ivica Todorić nadoknaditi spomenute troškove u slučaju da se IPO dogodi, a u protivnom će troškove snositi Agrokor. Sporazumom o raskidu Sporazuma o snošenju mogućih negativnih efekata IPO Agrokora d.d., čiji je rok realizacije bio 30. prosinca 2018. godine, od 14. prosinca 2016. godine između Ivica Todorića i Agrokora d.d., navodi se da temeljem analize svih dostupnih podataka i činjenica da do realizacije predmetnog projekta „nije i niti će doći“ stranke Sporazum raskidaju s danom 14. prosinca 2016. godine. Ovaj Sporazum o raskidu izrijekom potvrđuje da su se Agrokor d.d. i Ivica Todorić 14. prosinca 2016. godine usuglasili da do IPO Agrokora „nije i niti će doći“ te su svi troškovi navodno povezani s ovim projektom, a koji nisu bili prikazivani niti knjiženi od 2010. do 2015. godine, postali trošak 2016. godine. U sklopu revizije utvrđeno je da se samo dio tih troškova odnosi na IPO.

Što se neiskazivanja ili krivog klasificiranja obveza tiče, utvrđeno je da su ukupni neiskazani krediti iznosili 2,9 milijardi kuna te krivo klasificirane obveze (po kreditu Adrisa) jednu milijardu kuna, što rezultira neiskazanim i/ili krivo klasificiranim obvezama po kreditima u iznosu od 3,9 milijardi kuna.

Nepravilno klasificiranje danih pozajmica i depozita kao novca ili novčanih ekvivalenata rezultiralo je time da je kao novac prikazano 2,6 milijardi kuna umjesto 573 milijuna kuna, odnosno 2,1 milijarda kuna više.

Provedena su i sljedeća vrijednosna usklađenja:

1. na nematerijalnoj imovini u iznosu od 1,5 milijardu kuna u 2015. godini (vezano uz Konzum Sarajevo) i 2,1 milijarda kuna u 2016. godini (pretežno Mercator brand),
2. na zalihama u iznosu od 2,8 milijarde kuna u 2015. i 2,1 milijarde kuna u 2016. godini,
3. na zajmovima i potraživanjima u iznosu od 0,4 milijarde kuna u 2015. i 1,9 milijardu kuna u 2016. godini,
4. na konferenciji za medije rečeno je i da u ovom trenutku gubitak iznad vrijednosti kapitala iznosi 14 milijardi kuna te ako su izvještaji pripremljeni po načelu neograničenosti poslovanja, jedini način da Agrokor grupa nastavi poslovati je kroz sklapanje nagodbe.²⁸

Ubrzo nakon istrage uhićeno je 12 osoba koje su bile na rukovodećim funkcijama Agrokor i dvoje revizora iz tvrtke Baker Tilly, koji su pušteni da se brane sa slobode. protiv većeg broja osoba je 2019.god podignuta optužnica.

Vlasnik i bivši predsjednik tvrtke do studenog 2018. godine se nalazio u inozemstvu, braneći svoje stavove putem medija i vlastitog bloga te aktivirajući razne protutužbe. U studenom 2018. godine donesena je odluka o njegovom izručenju RH te se trenutno nalazi u istražnom zatvoru. Na ročištu na Županijskom sudu u Zagrebu odlučeno je da ostaje u pritvoru.

„Todorić bi se, naime, mogao braniti sa slobode ako plati oko 7,5 milijuna kuna jamčevine, s time da ta jamčevina mora biti plaćena u novcu, a ne u nekretninama, kako je to bio običaj u nekim drugim slučajevima.“¹⁶

„Nakon što riješi prijepore oko svojega pritvorskog statusa, Todorića očekuje i ispitivanje na tužiteljstvu. Kada će to biti, za sada nije poznato, jer on svoj iskaz može dati sve do okončanja istrage. A rok za okončanje istrage je travanj iduće godine, nakon čega bi tužiteljstvo trebalo odlučiti hoće li protiv Todorića i ostalih podignuti optužnicu.

Što se tiče istrage, prema dostupnim informacijama u tijeku je izrada kompliciranog financijskog vještačenja koje je povjereno stranoj tvrtki, a još se treba ispitati i svjedok iz Švicarske Hans Christian Jacobsen, do kojeg se za sada ne može doći. Inače, osim Todorića, u aferi Agrokor osumnjičeno je još 14 osoba, među kojima su i njegovi sinovi Ivan i Ante te zet Hrvoje Balent.

Osim njih četvorice, pod istragom su još Tomislav Lučić, Ljerka Puljić, Damir Kuštrak, Piruška Canjuga, Ivan Crnjac, Mislav Galić, Alojzije Pandžić, Olivio Discordia, Sanja Hrstić, Marijan Alagušić i Ivica Sertić.

Sumnjiči ih se za niz zloporaba kojima je Agrokor oštećen za oko 1,1 milijardu kuna, a među krmenima koji im se stavljaju na teret su i lažiranje financijskih izvješća Agrokor, davanje nezakonitih zajmova, izvlačenje novca... Sve te optužbe u proteklih godinu dana Ivica Todorić negirao je napisima na svojem blogu uporno tvrdeći da je žrtva političkog progona.“¹⁷

---

²⁸ Izvanredna uprava Agrokor objavila revidirane financijske izvještaje Agrokor d.d. i konsolidirane financijske izvještaje Agrokor grupe za 2016. godinu, listopad 2017.¹⁶Tportal.hr, Vijesti, Autor: V. Mo. / Hina (Objavljeno 15.11.2018), Raspoloživo na: <https://www.tportal.hr/vijesti/clanak/todoric-moze-na-slobodu-ako-plati-7-5-milijuna-kuna-u-gotovini-ipreda-putovnicu-foto> (pristupljeno 17. studenog 2018.).

Ivica Todorić je 20.11.2018. godine, nakon plaćene jamčevine od 7,5 milijuna kuna, pušten na slobodu uz sudske mjere opreza i uz poruku: "Izaći ću na izbore i osvojiti vlast. Pokrenut ću Hrvatsku na pravi način."¹⁸

U svom izvještaju od 09.10.2017. godine privremenu upravitelj Agrokoru gosp. Ante Ramljak je prikazao da su u „Agrokoru“ izvedene brojne računovodstvene nepravilnosti koje se mogu opisati ovako:

Tablica 3. Nepravilnosti u Agrokoru

<i>OPIS RAČUNOVODSTVENIH NEPRAVILNOSTI U „AGROKORU“ PREMA NALAZU REVIZIJE:</i>
• Neiskazane obveze po kreditima iznose 2,9 milijardi kuna
• Neprikazani operativni i financijski troškovi 2,3 milijardi kuna
• Nepravilno povećanje na stavkama novca i novčanih ekvivalenata iznosi 2,1 milijardu kuna.
• Neadekvatno klasificiranje kredita u kapitalne rezerve iznosi 1 milijardu kuna
• Precijenjeni prihodi iznose 3,5 milijardi kuna
• Konsolidirani gubitak je značajno veći od prikazanog iznosi 11,04 milijarde kuna
• Ukupne obveze su puno veće od prikazanih i iznose 56,28 milijardi kuna.
• Gubitak iznad visine kapitala je puno veći od prikazanog iznosi 14,5 milijardi kuna.
• Postojao je tranzitni račun za troškove kako bi se troškovi skrili od revizora.
• Veliki iznosi privatnih troškova terećeni su na poslovne troškove.
• Pozajmice novca vlasniku tvrtke bile su problematične u mnogim aspektima posebno zbog tog a što nisu vraćane
• Produžavan procijenjeni vijek trajanja dugotrajne imovine kako bi se smanjili troškovi amortizacije
• Izbjegavani su neophodni otpisi imovine kako bi se smanjili troškovi.
• Financijski izvještaji su bili lažirani zbog toga jer su prikazivali bolje poslovne rezultate od stvarnih

Izvori: Posebni izvještaji Izvanredne uprave „Agrokora“ o nalazima revizije od 5. listopada 2017. i 09.10.2017.god.

Kao što se može vidjeti iz ovog skupa podataka i „Agrokor“ se navodno pridružio tvrtkama koje su izvodile različite računovodstvene manipulacije kako bi se prikazali rezultati i zaduženost bolji od stvarnih što ukratko znači da su financijski izvještaji bili lažirani. Naime, sve gore opisane manipulacije već su viđene u slučajevima koji su prethodno detaljno obrađeni. Objavljivanje poslovnih rezultata boljih od stvarnih je samo po sebi veliki problem jer vjerovnici upadaju u zamku iz koje će izaći bez svog novca s velikim gubicima. Mnoge banke su već sada u skladu s propisima morale rezervirati veliki dio svojih potraživanja što im je stvorilo rashode i ugrozilo poslovne rezultate. Ista stvar je i s ostalim vjerovnicima iako su neki od njih riješeni tijekom rada Izvanredne uprave.

Na temelju nalaza revizije Vladin povjerenik Ante Ramljak je podnio kaznenu prijavu a državno tužiteljstvo u kolovozu 2019.godine podignulo optužnicu protiv većine aktera u slučaju Agrokor.

Osim toga, on je izjavio da je Izvanredna uprava angažirala tvrtku koja se bavi forenzičnim istragama radi detaljnog ispitivanja svih transakcija.

Iz ovog primjera najbolje se može uočiti razlika između redovite komercijalne revizije, forenzičke revizije i računovodstvene forenzike.

Iako je redovita komercijalna revizija trebala pronaći približno iste stvari kao i istraživačka forenzička revizija u realnom životu to je teško očekivati u svakom pojedinačnom slučaju. Naime, kao što je već istaknuto u mnogim ovdje analiziranim slučajevima, od komercijalnih revizora su mnoge nepravilnosti bile skrivene. Osim toga, komercijalna revizija je pod stalnim pritiskom uprava revidiranih tvrtki da potpišu financijske izvještaje ili će izgubiti posao. Velika razlika između redovite komercijalne revizije i forenzičke revizije je upravo u tome što istraživačka revizija nije pod pritiskom već smijenjene uprave i ona može slobodno obaviti posao revizije u skladu sa svim normama i propisima.

Međutim, između forenzičke revizije i računovodstvene forenzike postoji značajna razlika u tome što računovodstvena forenzika detaljnije i dublje istražuje sve sumnjive transakcije primjenjujući deduktivni i induktivni pristup. Računovodstvena forenzika primjenom deduktivnog prijestupa otkriva sve sumnjive transakcije i računovodstvene manipulacije a zatim primjenom induktivnog pristupa prati tragove učinke tih manipulacija a posebno tragove novca. U većini ovdje obrađenih slučajeva računovodstvena forenzika je utvrdila da je iskazivanje poslovnih rezultata boljih od stvarnih rezultiralo isplatom dividendi i nagrada menadžmentu na koje nisu imali pravo. Osim toga, u mnogim slučajevima je otkriveno da su menadžeri izvlačili iz tvrtke novac na svoje privatne račune u poreznim oazama. Iskazivanje poslovnih rezultata boljih od stvarnih omogućilo je i posuđivanje novca od financijskih institucija i stvaranje novih obveza prema različitim vjerovnicima što inače ne bi bilo moguće. Za provođenje istraga o novčanim transakcijama s inozemstvom često su potrebni i sudski nalozi koji se osiguravaju u provođenju računovodstvene forenzike a koje komercijalna revizija nema.

Vlasnik i bivši predsjednik Uprave „Agrokora“ Ivica Todorić kroz svakodnevne blogove negira sve optužbe i ima potpuno suprotne stavove o svim nalazima revizije. On zapravo optužbe Vladu i njene dužnosnike za kriminal i tvrdi da se u ovom slučaju radi o političkom progonu i o tome da mu žele oteti privatnu vinu. Po tome se vidi koliko je s forenzičkog aspekta nezgodno govoriti o slučaju u kojem nije još podignuta optužnica pa prema tome ne postoji ni presuda. Međutim, većina računovodstvenih skandala je započela na sličan način.

U daljem postupku 16.10.2017. započela je policijska akcija i kojoj je uhićeno 12 osoba koje su bile na rukovodećim pozicijama u „Agrokoru“ uključivo i dvoje revizora iz tvrtke Baker Tilly. U informativnim medijima je objavljeno da se policijska istraga odvijala na čak 60 lokacija s 300 angažiranih policajaca i istražitelja.

Od 15 osumnjičenika Vlasnik i bivši predsjednik Uprave „Agrokora“ Ivica Todorić i njegova dva sina nisu uhićeni jer su bili u inozemstvu. To je također slično aferi „Parmalat“ jer je i Calisto Tanzi nakon skandala bio pobjegao u južnu Afriku ali ubrzo se vratio nakon čega je uhićen. Nakon obavljenih informativnih razgovora osumnjičenici su pušteni da se brane sa slobode. Optužnica podignuta očekuje se pripremno ročište.

Može se očekivati da će afera oko hrvatskog „Enrona“ izazvati brojna pitanja oko korporativnog upravljanja sistemski važnih tvrtki i nadzora nad takvim tvrtkama te mehanizmima borbe protiv prijevara i lažiranja financijskih izvještaja kao što je to bilo i u Italiji nakon slučaja „Parmalat“. Kako je ovo tek početak raspleta oko „Agrokora“ i kako još nije provedena forenzična istraga, mogu se očekivati nova iznenađenja.

4. ZAKLJUČAK

Financijski izvještaji moraju sadržati informacije koje su jasne, relevantne, pouzdane i usporedive. Temeljni cilj računovodstva koji se definira kao istinito i fer prikazivanje financijskog položaja, i uspješnosti određenog poslovnog subjekta ne može se odvijati bez pravila za pripremanje, priznavanje i vrjednovanje u financijskim izvještajima. Pravila ili principi razvijeni u računovodstvenoj teoriji, nisu bili dovoljni da osiguraju potpunu kvalitetu računovodstvenih informacija i njihovu pouzdanost, već su se spomenuti principi standardizirali, kodirali u okviru pisanih pravila nazvanih standardi.

Računovodstvena profesija je nastojala da formuliranjem standarda stvori normativnu osnovu čija će primjena osigurati kvalitetno financijsko izvještavanje, a time i povjerenje korisnika u informacije koje su sadržane u financijskim izvještajima. Nažalost, ona je neophodan, ali ne i dovoljan uvjet za postizanje ovog cilja. Svi naponi mogu biti uzaludni ako vlasnici i menadžment poduzeća ili kompanija, koji je odgovoran za sastavljanje i točnost financijskih izvještaja, propisanu osnovu ne primjenjuje na adekvatan način.

Usporedno sa globalizacijom došlo je do toga da se svakodnevno povećavao broj financijskih izvještaja, broj korisnika i institucija za kontrolu kvaliteta objavljenih informacija koje su iskazane u tim financijskim izvještajima. Brojni su primjeri iz prakse koji pokazuju da je nerealno očekivati da će uprava društva uvijek postupati u interesu vlasnika jer rukovodstvo može svojim ponašanjem dovesti do toga da društvo bude manje profitabilno nego što bi trebalo da bude. Ignoriranjem određenih pravila dolazi do divergentnog objavljivanja informacija u financijskim izvještajima odnosno do transformiranja financijskih informacija iz stvarnog stanja u stanje prema želji kreatora financijskih izvještaja.

U cilju sprječavanja korištenja mjera kreativnog računovodstva i povrata povjerenja u kvalitetu financijskog izvještavanja, potrebno je da vlade, regulatorna tijela i članovi računovodstvene profesije rade na konstantnom unapređenju normativne osnove, unapređenju procesa revizije procesa financijskog izvještavanja, osnaživanju uloge i osposobljenosti odbora za reviziju, jačanju interne revizije i vršenju promjene kulture kroz reafirmiranje etičkih standarda u menadžerskoj i računovodstvenoj profesiji.

U posljednjih petnaest godina, a naročito u današnje vrijeme, forenzičke računovođe i revizori se angažiraju u cilju otkrivanja prevara u financijskim izvještajima. Bez obzira da li su angažirani od strane menadžmenta, vlasnika države, sudova ili drugih korisnika financijskih izvještaja, forenzički revizori imaju zadatak istražiti i dokumentirati financijske prevare ili netočne materijalno značajne informacije.

Kako bi obavili date zadatke, neophodno je da forenzički revizori posjeduju veliko znanje iz oblasti računovodstva i revizije, da imaju razvijenu sposobnost komunikacije – verbalne, pisane i istražne, nezavisnost i značajan stupanj znanja o korištenju informacionih tehnologija u oblasti računovodstvenih i revizijskih procedura.

Pod pojmom kreativnog računovodstva podrazumijevaju se sve one računovodstvene prakse koje namjerno odstupaju od računovodstvenih standarda, da bi se korisnicima financijskih izvještaja pružila željena, a ne stvarna slika imovinskog, prinosnog i financijskog položaja poduzeća.

Primjena kreativnog računovodstva uvijek daje prednost kratkoročnim ciljevima menadžmenta u odnosu na dugoročne ciljeve poduzeća. Neki od najčešćih ciljeva, čija je realizacija za menadžment toliko važna, da bi posegnuli i za mjerama kreativnog

računovodstva, su održavanje povjerenja investitora, ostvarenje prava na bonuse koji zavise od dobitka, odnosno stvaranje uvjeta za rast dionica, priprema za preuzimanje ili obrana od neprijateljskog preuzimanja i odlaganje plaćanja poreza na dobit na buduće obračunske periode.

Štete koje nastaju zbog toga što su investitorima i povjericima prezentirani finansijski izvještaji, koji ne pružaju pravu sliku performansi poduzeća, se ne ogledaju samo u finansijskim gubicima zbog loše donesenih odluka. Naime, ovakva situacija, ako potraje, bi mogla dovesti do gubitka povjerenja korisnika, investitora i povjerilaca, u finansijske izvještaje. Smatramo da forenzičko računovodstvo i revizija može biti dobar partner svima onima kojima je u interesu sprječavanje privredno-kriminalnih radnji, i može značajno pomoći vraćanju povjerenja u računovodstvenu djelatnost.

U radu je na primjerima iz međunarodne i domaće prakse pokazano kako lažno finansijsko izvještavanje može negativno utjecati na donošenje poslovnih odluka, te je istraženo koje su to potrebne adekvatne mjere koje je potrebno provesti za povećanje učinkovitosti objavljivanja fer i istinitih informacija u finansijskim izvještajima.

Nesporno je na osnovu primjera navedenih u ovom radu da lažiranje informacija u finansijskim izvještajima ima za posljedicu donošenje poslovnih odluka koje utiču na ometanje akcija usmjerenih na poboljšanje boniteta i trenda razvoja društva. Neetička ponašanja predstavljaju ogroman problem za poslovne subjekte u cijelom svijetu, pa samim tim i u Bosni i Hercegovini.

U poslijeratnom periodu, nakon izvršene privatizacije državnog kapitala u poslovnim subjektima BiH, uočene su različite nezakonite aktivnosti novih vlasnika. Ove pojave se često odnose na neispunjavanje uslova iz ugovora o privatizaciji, zbog čega agencije za privatizaciju, dioničari i oštećeni uposlenici pokreću sudske postupke.

Nakon forenzične analize velikog broja tvrtki koje su lažirale finansijske izvještaje i nakon analiza velikih prijevara svih vrsta može se zaključiti da imaju puno sličnosti u motivima i načinima izvedbe ali da ni jedna zemlja na svijetu od nije imuna od toga zla.

Jedini način za suzbijanje te vrste zla je brzi razvoj forenzične struke i finansijsko računovodstvenih forenzičara koji mogu svojom stručnošću odgovoriti na složene zahtjeve koji će pred njih biti postavljeni.

Osim toga, treba izgrađivati složene mehanizme zaštite od prijevare od prevencije, preko istražnih mehanizama do sudskih procesa. Ako se gleda osebujna mašta prevaranata i nove tehnologije prijevare, onda se može zaključiti da borba protiv prijevare neće tako brzo prestati. Zbog toga se za nju treba pripremati.

U BiH ima dovoljno sposobnih i stručnih računovođa i revizora eksternih i internih odskora i forenzičkih, koji se mogu razviti u vrsne računovodstvene forenzičare koji će, po svemu sudeći, biti jako potrebni. To pokazuje situacija u Sloveniji i Republici Hrvatskoj u kojima su forenzički revizori najtraženija ali i ponajbolje plaćena radna snaga.

Kao što je već objavljeno broj eksperata u svijetu iz ove oblasti je mali ali oni se međusobno poznaju kroz nove metodologije i tehnike rada te su prinuđeni na suradnju i zajedničko djelovanje, razmjenu iskustava i što je najvažnije prijenos svojih znanja na nove generacije voljne da se bave ovim poslom.

5. LITERATURA

- 1) Novalija S., Forenzično računovodstvo i utjecaj kreativnog računovodstva na financijske izvještaje, Ekonomski fakultet, Tuzla,
- 2) Messier, W. F.: Revizija, priručnik za revizore i studente sa rješenjima zadataka, II. Dopunjeno izdanje, Faber & Zgombić, Zagreb 2000.,
- 3) Škarić - K. Jovanović: Forenzičko računovodstvo - instrument zaštite interesa javnosti računovodstva, 13. Kongres Saveza računovođa i revizora Republike Srpske, na temu: "Računovodstvo, revizija i financije U uslovima globalne krize", Banja Vrućica, 2009,
- 4) Belak V. Lažiranje financijskih izvještaja prevare i računovodstvena forenzika , Fircon Mostar 2018.god.
- 5) Belak V., Poslovna forenzika i forenzično računovodstvo-borba protiv prijevare, Belak Excellens d.o.o., Zagreb, 2011., str.11, prema: Crumbley D.L., Heitger, L.E., G.S. Stevenson, Forensic and Investigative Accounting, CCH a Wolters Kluwer business,2007
- 6) Škarić Jovanović K: Kreativno računovodstvo-motivi, instrumenti i posljedice "Zbornik radova za 11. Kongres SRRRS", Banja Vrućica
- 7) Prevare u financijskom izvještavanju –metode njihovog činjenja, otkrivanja, prevencije i istraživanja, Simeunović, N., Beograd, 2011
- 8) Vukoja B., Revizija financijskih izvještaja i upravljanje rizicima u poduzeću, Financijski propisi u praksi, Fircon, 02/2007
- 9) Vukoja B., Korporativno izvješćivanje, revizija i analiza, Revident d.o.o. Grude 2016 str 726.
Vukoja B., Uloga interne kontrole i revizije u prevenciji i otkrivanju financijske prevare, Financing časopis sa Međunarodnom recenzijom, Banja Luka, 2012
- 10) Vukoja B., Prevare u financijskom izvještavanju i metode njihovog činjenja, otkrivanja i prevencije, rad za Febrov simpozij 2013.
- 11) Vukoja B.“Razvoj forenzičnog računovodstva i revizije u BIH i otkrivanje prevara u financijskim izvještajima“Poslovni konsultant Finkonsult Tuzla 2018.